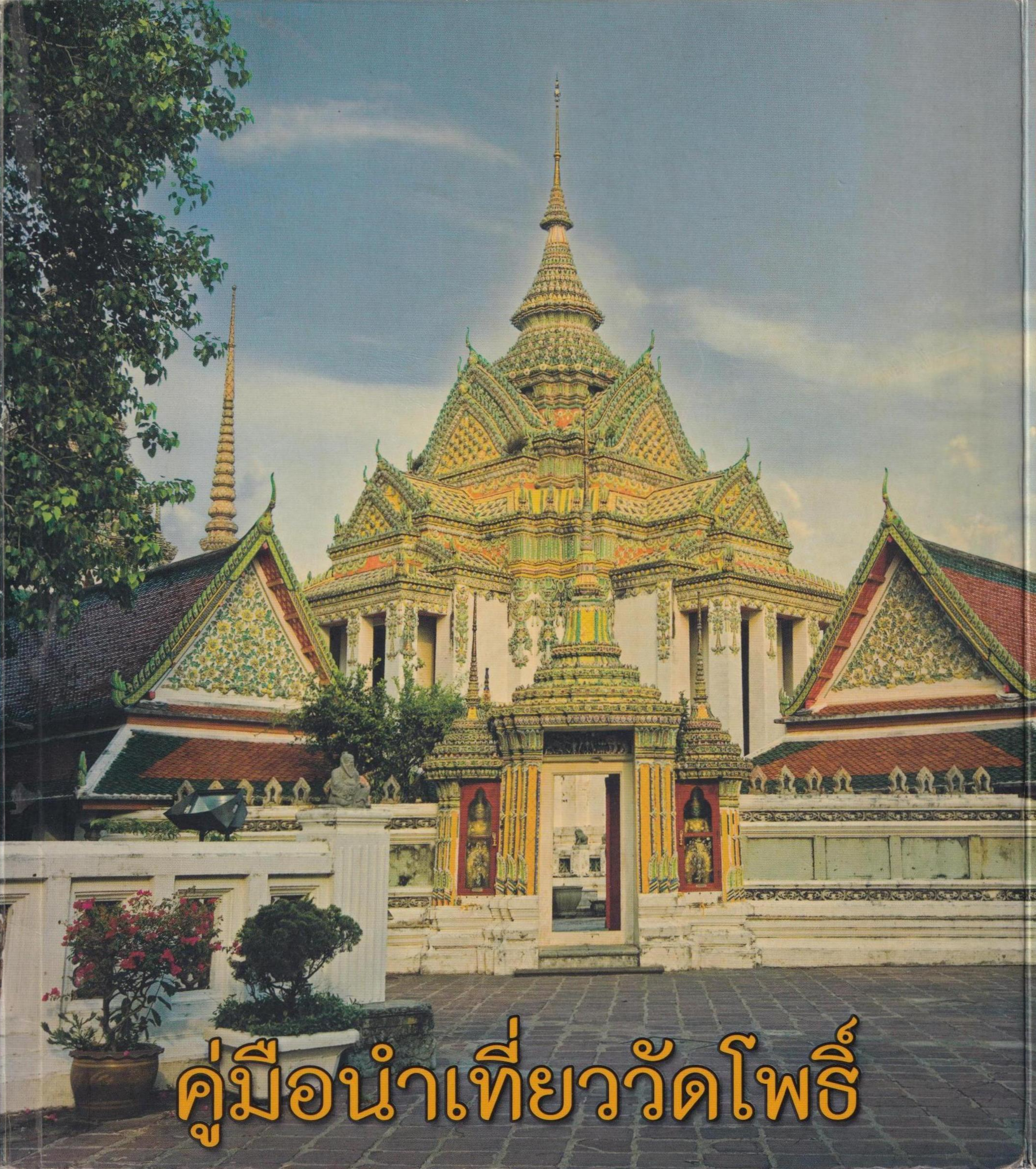

คู่มือนำเที่ยววัดโพธิ์

คู่มือนำเที่ยววัดโพธิ์

สารบัญ

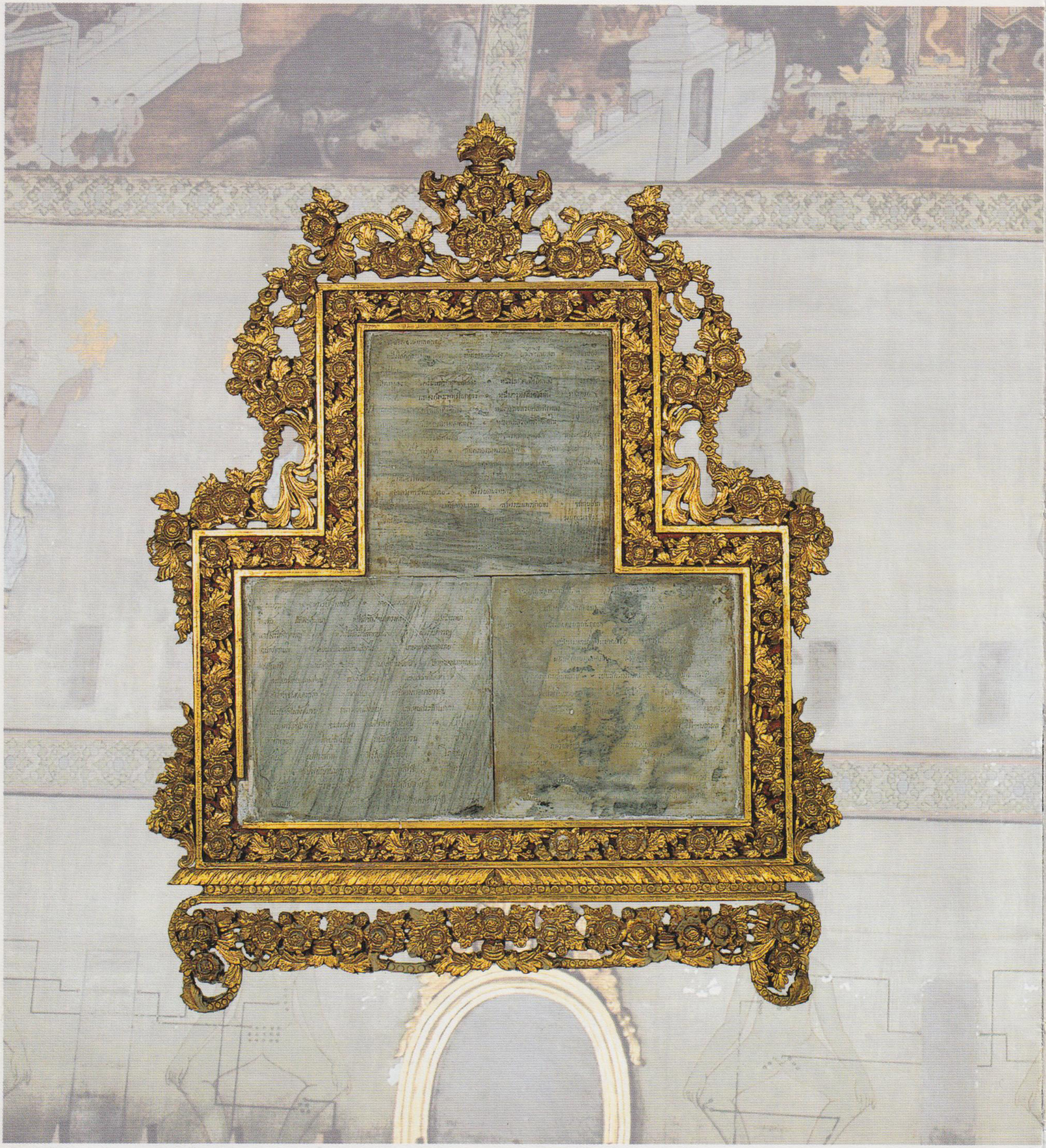
คู่มือนำเที่ยววัดโพธิ์

นายอนุสรณ์ วงศ์วรรณ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม
และนายพงศกร อรรณพพร
รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
ถวายประกาศนียบัตรมรดกความทรงจำแห่งโลก
แห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก
แด่พระธรรมปัญญาบดี เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน
เมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๕๑

UNESCO

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

certifies the inscription of

The Epigraphic Archives of Wat Pho

Wat Phra Chetuphon Vimolmangklararm Rajwaramahaviharn

Institution

Bangkok — City

Thailand — Country

On

The Memory of the World Regional Register

For Asia/Pacific

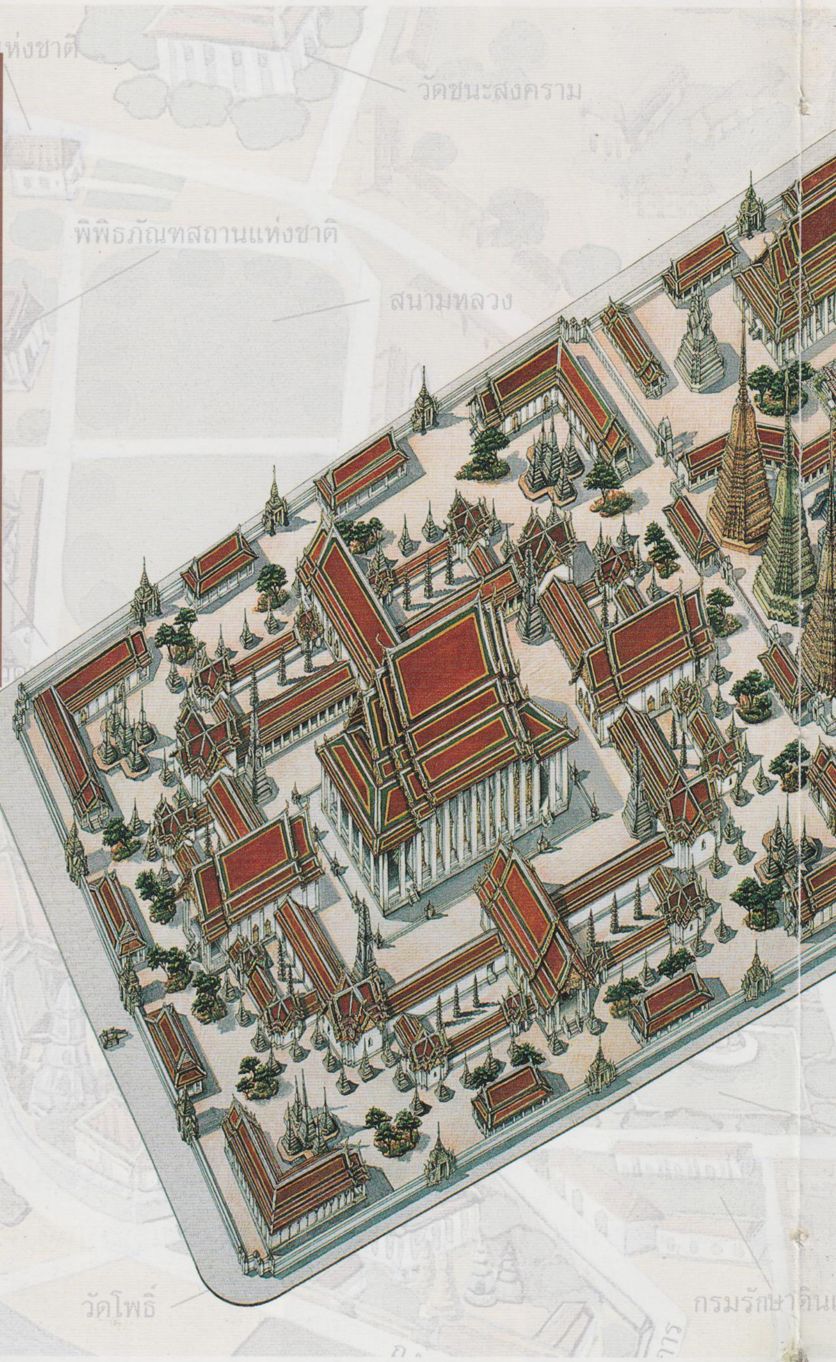
Ray Edmondson
Chair
MOWCAP

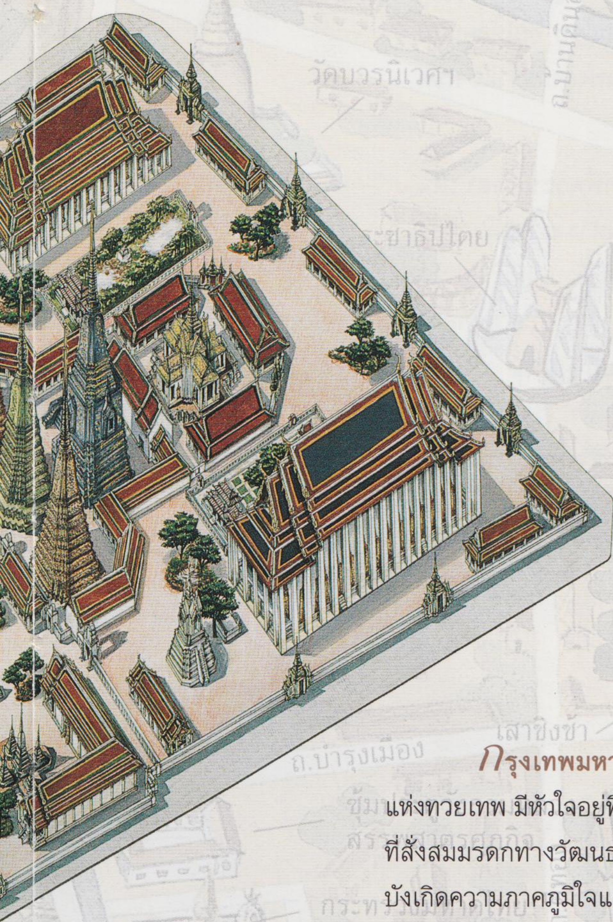
21 February 2008
Date

Susanne Ornager
UNESCO Adviser for Communication and Information in Asia

จารึกสรรพวิชาต่างๆ
ที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้จัดทำขึ้นเพื่ออนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาไทยนั้น
เมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑
องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ UNESCO
ประกาศยกย่องให้เป็นมรดกความทรงจำโลก แห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก

โรงละครแห่งชาติ
วัดชนะสงคราม
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
สนามหลวง
ท่าราชวรดิฐ
พระบรมมหาราชวัง
วัดโพธิ์
กรมรักษาดิน

เกร็ดประวัติวัดโพธิ์

กรุงเทพมหานคร เมืองหลวงของราชอาณาจักรไทยที่มีความหมายเป็นนครแห่งทวยเทพ มีหัวใจอยู่ที่กรุงรัตนโกสินทร์ชั้นใน อันเป็นพื้นที่แรกสร้างพระนคร นับเป็นพื้นที่ที่สั่งสมมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยไว้ให้เราชนรุ่นหลังได้เห็นได้เรียนรู้ได้รับรู้ บังเกิดความภาคภูมิใจและนำความรู้ทั้งหลายทั้งปวงมาปฏิบัติตาม ประกอบอาชีพกันด้วยสัมมาอาชีวะจนถึงทุกวันนี้

วัดโพธิ์ หรือนามทางราชการว่า **วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร** เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก และเป็นวัดประจำรัชกาลที่ ๑ แห่งราชวงศ์จักรี เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาวัดโพธารามวัดเก่าที่เมืองบางกอกครั้งกรุงศรีอยุธยา เป็นวัดหลวงข้างพระบรมมหาราชวัง และที่ใต้พระแท่นประดิษฐานพระพุทธ**พระพุทธเทวปฏิมากร** พระประธานในพระอุโบสถ เป็นที่บรรจุพระบรมอัฐิของพระองค์ท่านไว้ด้วย

พระอารามหลวงแห่งนี้ มีเนื้อที่ ๕๑ ไร่ ๒ งาน ๙๘ ตารางวา อยู่ด้านทิศใต้ของพระบรมมหาราชวัง ทิศเหนือจดถนนท้ายวัง ทิศตะวันออกจดถนนสนามไชย ทิศใต้จดถนนเศรษฐการ ทิศตะวันตกจดถนนมหาราช มีถนนเชตุพนขนาบด้วยกำแพงสูงสีขาวแบ่งเขตพุทธาวาสและสังฆาวาสชัดเจน

มีหลักฐานปรากฏในศิลาจารึกไว้ว่า หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสถาปนาพระบรมมหาราชวังแล้ว ทรงพระราชดำริว่า มีวัดเก่าขนาบพระบรมมหาราชวัง ๒ วัด ด้านเหนือ คือ วัดสลัก (วัดมหาธาตุฯ) ด้านใต้ คือ วัดโพธาราม จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขุนนางเจ้าทรงกรม ช่างสิบหมู่อำนวยการบูรณปฏิสังขรณ์ เริ่มเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๑ ใช้เวลา ๗ ปี ๕ เดือน ๒๘ วัน จึงแล้วเสร็จ และโปรดเกล้าฯ ให้มีการฉลองเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๔ พระราชทานนามใหม่ว่า **"วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาวาศ"** ต่อมารัชกาลที่ ๔ ได้โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนท้ายนามวัดเป็น **"วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม"**

ครั้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ นานถึง ๑๖ ปี ๗ เดือน ขยายเขตพระอารามด้านใต้และตะวันตก คือ ส่วนที่เป็นพระวิหารพระพุทธไสยาส สวนมิสกวัน สถาปนาขึ้นใหม่ พระมณฑป ศาลาการเปรียญ และสระจระเข้ บูรณปฏิสังขรณ์ใหม่ เป็นโบราณสถานในพระอารามหลวงที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้ แม้การบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งฉลองกรุงเทพฯ ๒๐๐ ปี พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นเพียงซ่อมสร้างของเก่าให้ดีขึ้น มิได้สร้างเสริมสิ่งใดๆ และทางวัดได้ดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๐ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสที่ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา เพื่อให้พระอารามแห่งนี้มีความสวยงามมั่นคงอยู่เสมอ

เกร็ดประวัติศาสตร์ของการสถาปนาและการบูรณปฏิสังขรณ์วัดโพธิ์แห่งนี้ บันทึกไว้ว่า รัชกาลที่ ๑ และที่ ๓ ขุนนางเจ้าทรงกรม ช่างสิบหมู่ ได้ระดมช่างในราชสำนัก ช่างวังหลวง ช่างวังหน้า และช่างพระสงฆ์ที่อยู่ในวัดต่างๆ ผู้เชี่ยวชาญงานศิลปกรรมสาขาต่างๆ ได้ทุ่มเทผลงานสร้างสรรค์พุทธสถานและสรรพสิ่งที่ประดับอยู่ในพระอารามหลวงด้วยพลังศรัทธาตามพระราชประสงค์ของพระองค์ท่านที่ให้เป็นแหล่งรวมสรรพศิลป์ สรรพศาสตร์ เปรียบเป็นมหาวิทยาลัยแห่งสรรพวิชาไทย (มหาวิทยาลัยเปิดแห่งแรก) ที่รวมเอาภูมิปัญญาไทยไว้เป็นมรดกให้ลูกหลานไทยได้เรียนรู้กันอย่างไม่รู้จบสิ้น

จักรพันธุ์ โปษยกฤต จิตรกรชื่อดังของไทย กล่าวไว้ในหนังสือ **"โบสถ์วัดโพธิ์"** เมื่อ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๔๒ ว่า *"ศิลปศาสตร์ในวัดโพธิ์ จึงเสมือนโอฆะแห่งวิชา ที่สามารถตักตวงได้ยังประโยชน์แก่กุลบุตรกุลธิดาให้อุดมสมบูรณ์อลังการด้วยปัญญาอยู่มิรู้เหือดแห้ง"*

วัดโพธิ์นับเป็นปูชนียสถานที่สำคัญแห่งหนึ่งของกรุงรัตนโกสินทร์ ที่นักท่องเที่ยวทุกคนมีเป้าหมายของการเดินทางไปชมคือ การชมพุทธศิลป์ที่งามวิจิตร ผสมผสานกับภูมิปัญญาไทยที่ยังเป็นอยู่ ยังสืบสานกันอยู่ เป็นความรู้เป็นอาชีพที่เป็นอมตะ เปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าชมทุกวันตั้งแต่เวลา ๐๘.๐๐ - ๑๘.๐๐ น. สำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศจะต้องซื้อบัตรเข้าชมคนละ ๕๐ บาท

สถานที่ที่น่าสนใจ

จิตรรพศิลป์ สรรพศาสตร์ในวัดโพธิ์พระอารามหลวงซึ่งบูรพมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี รัชสมัยรัชกาลที่ ๑ และรัชกาลที่ ๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์รวมกาลสมัยของ ๒ พระองค์ นานถึง ๒๕ ปี ดังนั้น การเข้าไปเที่ยวชมแต่ละครั้งที่เรามีเวลาอย่างน้อยครั้งละ ๒ - ๓ ชั่วโมงนั้น นับเป็นการชมอย่างกวาดตา หากจะพินิจพิเคราะห์หยั่งลึกลงไปถึงแก่นแท้แห่งภูมิปัญญาช่างศิลป์ไทยกันแล้ว นับว่าชั่วชีวิตกันทีเดียว ดังนั้น จึงขอชี้ชวนท่านชมตามหมายเลขที่กำกับในแผนที่เพื่อสะดวกต่อการทราบข้อมูล เพราะประตูทางเข้านั้นเข้าชมกันได้ ๒ - ๓ ด้าน

แผนผัง วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร

๑. ซุ้มประตูทรงมงกุฎ
๒. พระอุโบสถ
๓. กำแพงแก้ว
๔. พระมหาสถูปหรือพระปรางค์
๕. พระระเบียงและพระวิหารทิศ
๖. พระวิหารคด
๖.๑ พระวิหารคดพระฉาย
๖.๒ พระวิหารคดพระพุทธเจ้าเข้านิพพาน
๖.๓ พระวิหารคดสมอ
๖.๔ พระวิหารคดหน้าแดง
๗. พระเจดีย์หมู่ห้าฐานเดียว
๘. พระเจดีย์ราย
๙. เขามอ
๑๐. ศาลาราย
๑๑. หอระฆัง ด้านเหนือและด้านใต้
๑๒. พระมหาเจดีย์สี่รัชกาล
๑๓. พระวิหารทิศพระนาคปรก (ห้องจัดแสดงโบราณวัตถุ)
๑๔. พระวิหารพระพุทธไสยาส
๑๕. พระมณฑป (หอไตรจตุรมุข)
๑๖. ศาลาการเปรียญ
๑๗. สวนมิสกวัน
๑๘. สระจระเข้
๑๙. เขาฤษีดัดตน
๒๐. โรงเรียนแพทย์แผนโบราณและการนวดแผนโบราณ
๒๑. ตุ๊กตาจีน
๒๒. ไม้ประดับและไม้สมุนไพร
๒๓. ตำหนักวาสุกรี
๒๔. หอสมุดสมเด็จ ว.ผ.ต.

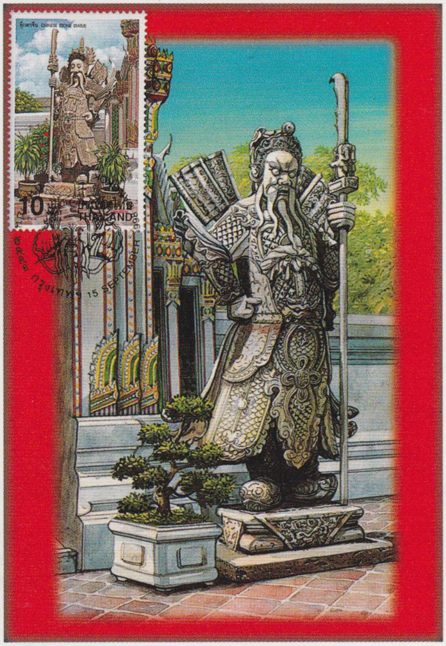

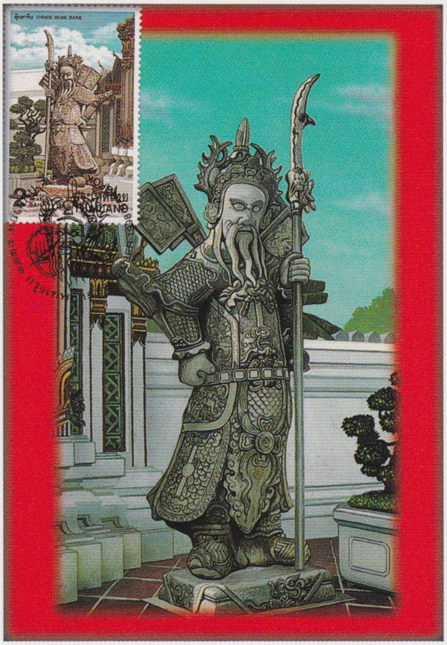
๑. ซุ้มประตูทรงมงกุฎ

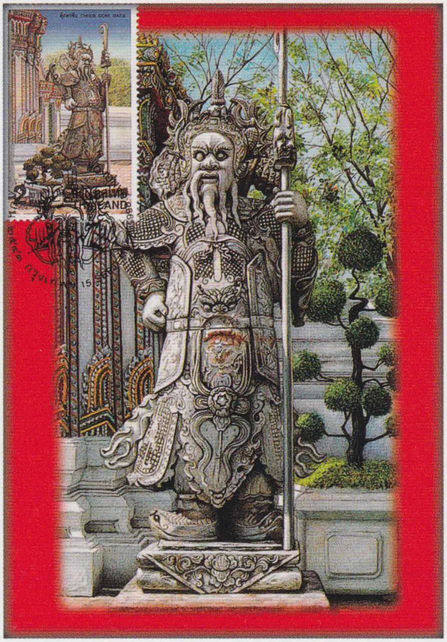
เราเริ่มต้นกันที่ซุ้มประตูทางเข้าวัด หากท่านเงยหน้ามองจะเห็นซุ้มประตูทรงมงกุฎประดับกระเบื้องที่ตัดเป็นรูปกลีบดอกไม้เรียงกัน ลดหลั่นสีสันสดสวย งานกระเบื้องเครื่องถ้วยลวดลายสีสันต่างๆ นำมาตัดด้วยคีมเหล็กและเล็มจนมนเป็นกลีบดอกไม้ แล้วนำมาเรียงเป็นลวดลายดอกไม้ ประดับอยู่ตามพุทธสถานต่างๆ ในวัดนี้นับเป็นประณีตศิลป์ที่เห็นอยู่ทั่วไป ซุ้มประตูเข้าเขตพุทธาวาส มีทั้งหมด ๑๖ ประตู เกร็ดประวัติศาสตร์บันทึกไว้ว่า งานสถาปัตยกรรมเครื่องยอดทรงมงกุฎนี้เป็นรูปแบบที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงพอพระราชหฤทัยเป็นพิเศษ

เมื่อลอดซุ้มประตูทรงมงกุฎเข้าไปทุกประตู แล้วท่านหันหลังกลับจะเห็นตุ๊กตารูปสลักศิลาหน้าตาเป็นจีน มือถือศาสตราวุธ ยืนเฝ้าด้านซ้ายขวาเรียกว่า “ลั่นถัน นายทวารบาล” ขอให้ยืนชมและถ่ายรูปก่อน รูปตุ๊กตาศิลปะจีนนั้น ท่านจะเห็นตั้งประดับอยู่มากมายหลายแห่ง ซึ่งเราขอยกเรื่องไปอธิบายไว้ในข้อมูลตุ๊กตาจีนโดยเฉพาะ

THAILAND

THAILAND

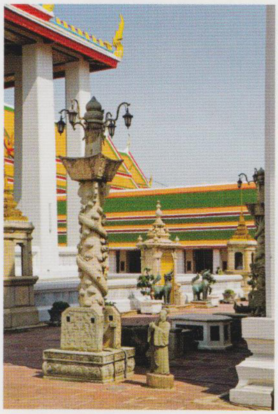

THAILAND

๒. พระอุโบสถ

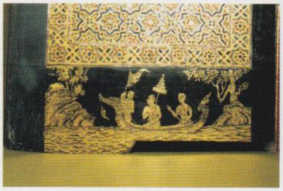
พุทธสถาน ที่สำคัญแห่งที่ ๒ คือ **พระอุโบสถ** ตามคติความเชื่อของพุทธศาสนิกชน เขตวิสุงคามสีมา หรือพระอุโบสถ เป็นพุทธศาสนสถานที่สำคัญที่สุด ถ้าวัดใดไม่มีอุโบสถหรือมีอุโบสถแต่ยังไม่ได้ผูกพัทธสีมาจะเป็นวัดที่สมบูรณ์ยังไม่ได้

พระอุโบสถสร้างสมัยรัชกาลที่ ๑ ตามแบบศิลปะอยุธยาตอนปลาย และขยายใหญ่ขึ้นเท่าที่เห็นในสมัยรัชกาลที่ ๓ ซุ้มจระนำประจำประตูหน้าต่างฉลัก (สลัก) ด้วยไม้แก่นยอดเป็นทรงมงกุฎลงรักปิดทอง ประดับกระจก บานประตูพระอุโบสถ ด้านนอกลายประดับมุกเป็นลายภาพเรื่องรามเกียรติ์ ด้านในเขียนลายรดน้ำรูปพัดยศพระราชาคณะ พระครูสัญญาบัตร ฐานานุกรม เปรียญ ทั้งฝ่ายคามวาสีและอรัญวาสีในกรุงและหัวเมือง

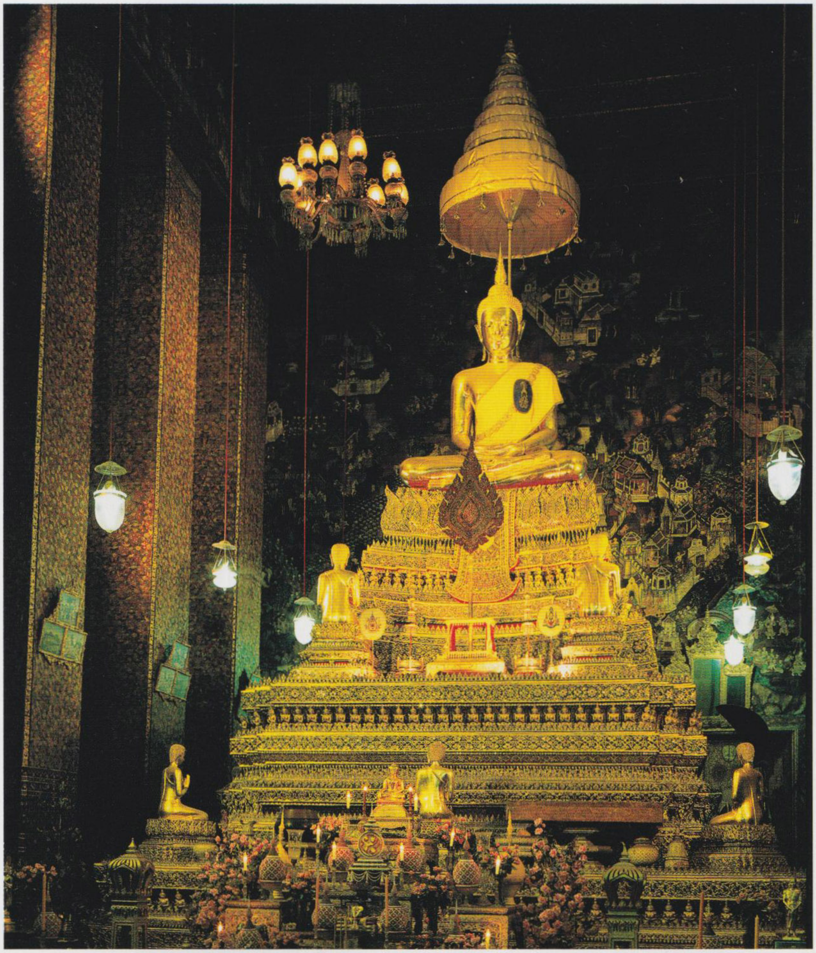

พระประธานเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ นามว่า **พระพุทธเทวปฏิมากร** ที่ฐานชุกชีก่อไว้ ๓ ชั้น ชั้นที่ ๑ บรรจุพระบรมอัฐิและพระราชสรีรังคารรัชกาลที่ ๑ ไว้ ชั้นที่ ๒ ประดิษฐานรูปพระอัครสาวกทั้งสององค์ ฐานชุกชีชั้นล่างสุดประดิษฐานพระมหาสาวก ๘ องค์ (พระอรหันต์ ๘ ทิศ)

จิตรกรรมประดับผนังพระอุโบสถเหนือหน้าต่างขึ้นไปเขียนเรื่องมโหสถบัณฑิต (มหาบัณฑิตแห่งมิถิลานคร) คอสองในประธานทั้งสองข้างเขียนเรื่องเมืองสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช ผนังระหว่างประตูหน้าต่างเขียนเรื่องพระสาวกเอตทัคคะ ๔๑ องค์ บานหน้าต่างด้านในเขียนลายรดน้ำเป็นรูปตราประจำตำแหน่งเจ้าคณะสงฆ์ในกรุงและหัวเมืองสมัยรัชกาลที่ ๓ ด้านนอกแกะสลักเป็นลายแก้วชิงดวง

๓. กำแพงแก้ว

กำแพงแก้วนั้นมิได้สร้างด้วยแก้ว เป็นสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อกำหนดเขตพัทธสีมาและกั้นพุทธสถานที่สำคัญโดยเฉพาะพระอุโบสถที่ถือว่ามีความสำคัญที่สุดของวัด

กำแพงแก้ว ล้อมลานพระอุโบสถ มีซุ้มประตู ๘ ซุ้มและซุ้มพัทธสีมา ๘ ซุ้ม ทำแปลกจากของเดิม กำแพงแก้วด้านนอกประดับศิลาลายฉลัก (สลัก) เป็นรูปภูเขา ต้นไม้และรูปสัตว์ต่างๆ ซุ้มประตูทางเข้า ๘ ซุ้ม (ประตูทรงมงคล) สร้างด้วยหินแกรนิตแกะสลัก มีรูปหล่อสางแปลงเนื้อสำริดประตูละหนึ่งคู่

พนักระหว่างเสาเฉลียงพระอุโบสถด้านนอกประดับศิลาจำหลักภาพเรื่องรามเกียรติ์ ๑๕๒ ภาพ มีโคลงจารึกบอกเนื้อเรื่องติดไว้ ภาพสลักศิลาเหล่านี้มาจากภาพหนังใหญ่ รัชกาลที่ ๓ มีพระราชปรารภว่า *"หนังใหญ่เป็นการเล่นมหรสพของไทยมาแต่อยุธยาตอนต้นถึงสมัยรัตนโกสินทร์ การเล่นหนังใหญ่ต้องใช้ศิลปะชั้นสูงหลายด้าน เพราะเหตุนี้ การเล่นหนังใหญ่จึงเป็นของเล่นให้ดีได้ยาก นับวันแต่จะเสื่อมโทรมลงไป เพื่อให้อนุชนได้ชมภาพตัวหนังดังกล่าว จึงให้เอาตัวหนังใหญ่มาแกะลงบนแผ่นศิลาให้เหมือนหนังฉลุทุกส่วนติดไว้ให้ชม"* ท่านจะเห็นฝีมือลวดลายจำหลักเหล่านี้ละเอียดประณีตวิจิตรงดงามยิ่งนัก

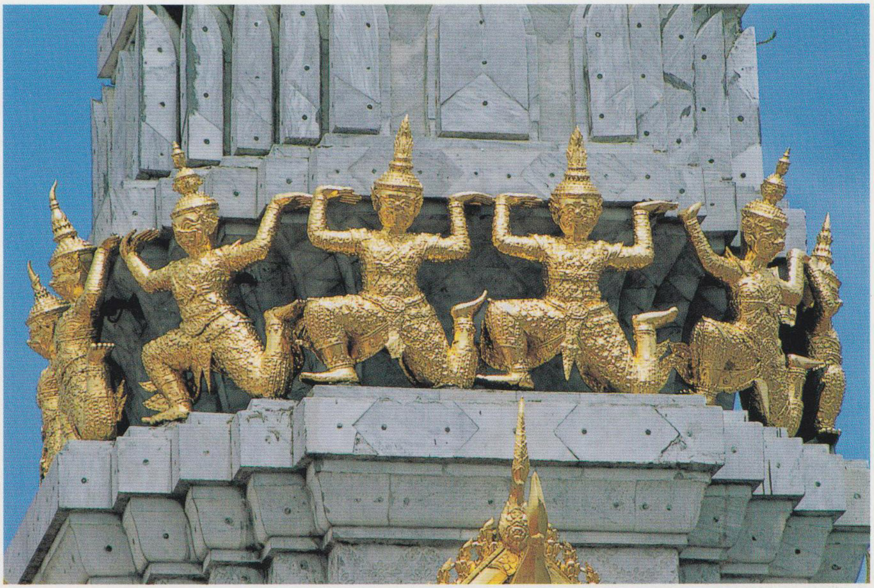
มีผู้สนใจงานศิลปะมาขอลอกภาพกันมาก ภาพรามเกียรติ์เหล่านี้เคยเป็นสินค้าของที่ระลึกสัญลักษณ์ของวัดโพธิ์ ต่อมาแรงกดลอกลายภาพซ้ำๆ นับแรมปีทำให้ลวดลายจางลง จึงมีประกาศห้ามลอกลายภาพกัน

๔. พระมหาสถูปหรือพระปรางค์

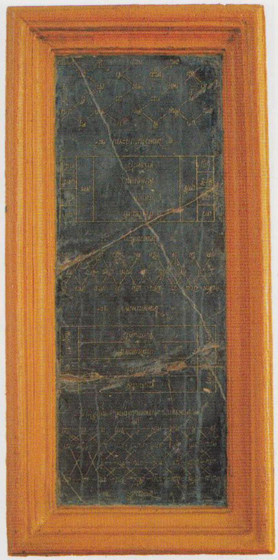

สถูปหรือพระปรางค์ เป็นพุทธสถานที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุสิ่งของที่ควรบูชาไว้ภายใน มหาสถูปจึงเป็นสถูปองค์ใหญ่

พระมหาสถูป หรือพระปรางค์ ประดิษฐานอยู่มุมลานพระอุโบสถชั้นนอกทั้ง ๔ ด้าน ๔ องค์ พระปรางค์แบบนี้มีชื่อเรียกเฉพาะว่า "พระอัคฆีย์เจดีย์" บุด้วยหินอ่อน มีเทวรูปท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่หล่อด้วยดีบุกลงรักปิดทองประดับกระจกประจำทั้งสี่ทิศของององค์พระปรางค์องค์ที่ประดิษฐานด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือด้านหน้าพระอุโบสถนามว่า "พระพุทธมังคละกายพันธนามหาสถูป" ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้นามว่า "พระพุทธธรรมจักปวัตะนะปาทุกามหาสถูป" ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้หลังพระอุโบสถนามว่า "พระพุทธวิไนยปิฏกะสูจิฆรามหาสถูป" และด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือนามว่า "พระพุทธอภิธรรมธระวาสีปริกขาระมหาสถูป"

๕. พระระเบียงและพระวิหารทิศ

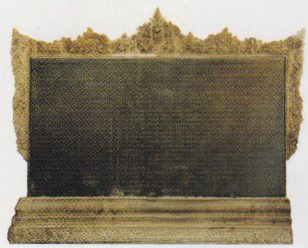
พระระเบียง เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งที่สร้างล้อมรอบพระอุโบสถ เป็นที่ประดิษฐานของพระพุทธรูปสำคัญ และสร้างพระวิหารไว้ประจำสี่ทิศคือ ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ทิศเหนือและทิศใต้ พระวิหารทิศแต่ละหลังอัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญมาประดิษฐานไว้เป็นพระพุทธปฏิมาประธาน ด้านนอกพระวิหารทิศอัญเชิญพระพุทธรูปปางต่างๆ ประดิษฐานรายเรียงเรียกพระระเบียง

พระระเบียงนั้นสร้างรอบพระอุโบสถมีอยู่ ๒ ชั้น ทั้งสองชั้นเชื่อมต่อด้วยพระวิหารทิศอยู่รอบพระอุโบสถทั้งสี่ทิศ พระวิหารทิศตะวันออกประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยนามว่า “พระเจ้าตรัสในควงไม้พระมหาโพธิ์” (พระพุทธเจ้าตรัสรู้ประทับใต้ต้นโพธิ์) ต่อมารัชกาลที่ ๔ ถวายพระนามใหม่ว่า “พระพุทธมารวิชัย อภัยปรปักษ์ อัครพฤกษ์โพธิภิรมย์ อภิสมพุทธบพิตร” มุขหลังประดิษฐานพระพุทธรูปยืนสูง ๑๐ เมตร หล่อด้วยสำริดอัญเชิญมาจากวัดพระศรีสรรเพชญ์กรุงเก่ามีนามว่า “พระพุทธโลกนาถ

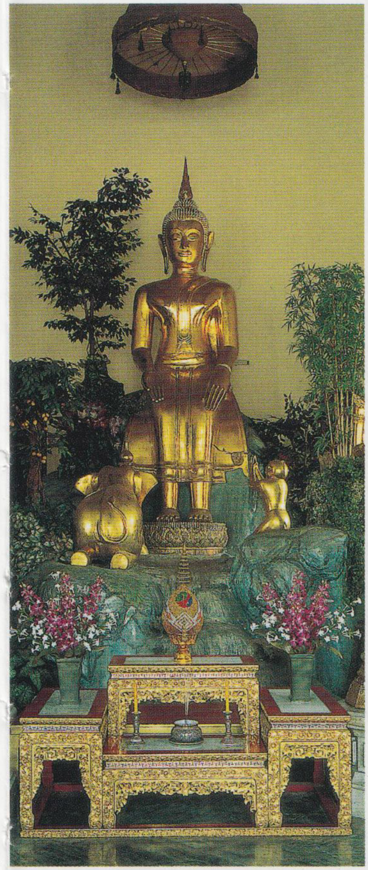

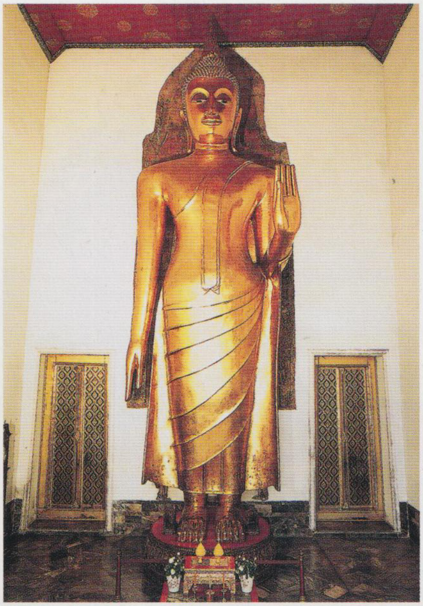

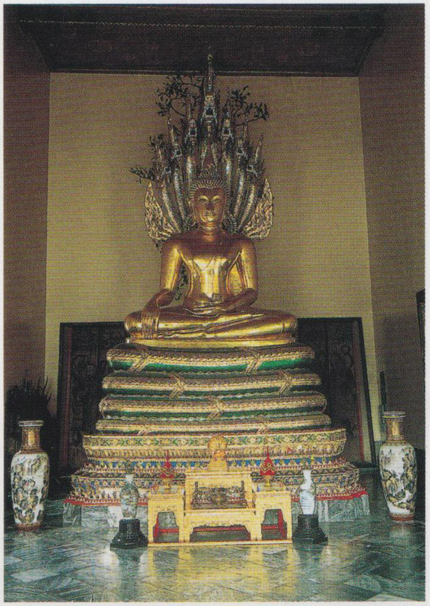

ศาสดาจารย์" และมีแผ่นศิลาจารึกการสถาปนาวัดโพธิ์ที่ผนังด้านตะวันตก มีซุ้มประตูหิน (แบบจีน) หน้าพระพุทธโลกนาถ บางท่านเรียกว่า "โขลนทวาร" (ประตูป่าหรือประตูสวรรค์) เข้าใจว่านำมาจากประเทศจีน พระวิหารทิศใต้ประดิษฐานพระพุทธรูปปางปฐมเทศนาอัญเชิญมาจากกรุงเก่า นามว่า "พระพุทธชินราช วโรวาทธรรมจักร อัครปฐมเทศนานราศภบพิตร" พระวิหารทิศตะวันตก ประดิษฐานพระพุทธรูปปางนาคปรก อัญเชิญมาจากลพบุรี นามว่า "พระพุทธชินศรีมุนีนาถ อุรุคอาสนบัลลังก์ อุทธังทิศภาคนาคปรก ดิลกภพบพิตร" พระวิหารทิศเหนือประดิษฐานพระปางป่าเลไลยก์ นามว่า "พระพุทธปาลิไลยภิรัติไตรวิเวก เอกจาริกสมาจาร วิมุติญาณบพิตร" เป็นพระพุทธรูปที่หล่อขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ ๑ เพียงองค์เดียวเท่านั้น

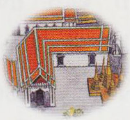

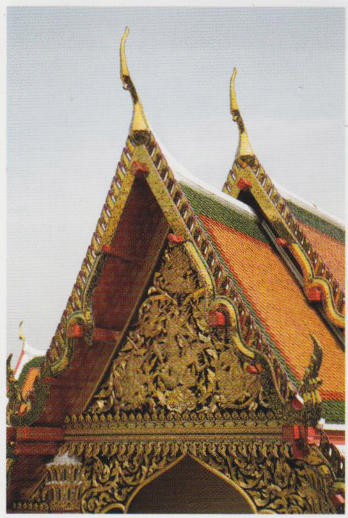
พระระเบียงชั้นในประดิษฐานพระพุทธรูป ๑๕๐ องค์ พระระเบียงชั้นนอกประดิษฐานพระพุทธรูป ๒๔๔ องค์ เป็นพระพุทธรูปที่รัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญมาจากหัวเมืองฝ่ายเหนือ ปัจจุบันทางวัดได้บูรณปฏิสังขรณ์ลงรักปิดทอง พระพุทธรูปทุกองค์ล้วนแต่เป็นเนื้อสำริดทั้งนั้น มีพุทธลักษณะงดงามอร่ามตา เป็นพุทธศิลป์ในยุคสมัยต่างๆ เช่น สุโขทัย เชียงแสน ลพบุรี อู่ทอง และอยุธยา ตามเสาพระระเบียง รัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้จารึกเพลงยาวกลอักษร เพลงยาวกลบท และตำราฉันท์ต่างๆ อยู่ในกรอบศิลารวม ๑๐๐ แผ่น

สำหรับผู้ที่สนใจพุทธศิลป์เกี่ยวกับพระพุทธรูปที่พระระเบียงแล้ว เป็นส่วนที่เข้าไปเดินพินิจพุทธลักษณะ และศิลปะการสร้างสมัยต่างๆ ได้ เช่นเดียวกันกับผู้ที่สนใจ โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน อาจใช้เวลาไปเดินอ่านรอบพระระเบียงนี้ เมื่อได้ไปเดินอ่านและชมย่อมได้รับความรู้ทั้งด้านพุทธศิลป์และภาษาไทยชั้นยอดกว่าในตำราทีเดียว

๖. พระวิหารคด

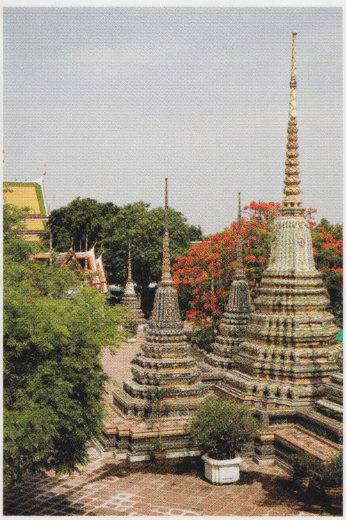

พระวิหารคด เป็นศาสนสถานที่สร้างขึ้นเพื่อแสดงบริเวณพุทธสถานสำคัญคือพระอุโบสถหรือพระเจดีย์ เป็นรูปคดแบบหักข้อศอก ใช้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปที่พุทธศาสนิกชนสร้างขึ้นเป็นพุทธบูชาและเป็นที่สำหรับพระภิกษุสงฆ์ใช้เดินจงกรม

พระวิหารคดตั้งอยู่มุมกำแพงรอบพระอุโบสถทั้ง ๔ ด้าน (๖.๑) ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ นามว่า พระวิหารคดพระฉาย (คดเณรเต่อ) (๖.๒) ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ นามว่า พระวิหารคดพระพุทธเจ้าเข้านิพพาน (๖.๓) ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ นามว่า พระวิหารคดสมอ (คดกรมหลวงชุมพร) (๖.๔) ด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ นามว่า พระวิหารคดหน้าแดง

๗. พระเจดีย์หมู่ห้าฐานเดียว

คติการสร้างพระเจดีย์นั้น เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา นิยมบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และวัตถุมงคลที่แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อเคารพบูชาและระลึกถึงองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระเจดีย์หมู่ห้าฐานเดียวประดิษฐานอยู่ตรงมุมพระวิหารคดทั้งสี่ด้าน พระเจดีย์หมู่ห้าฐานเดียวประกอบด้วยพระเจดีย์ใหญ่ตรงกลาง ล้อมรอบด้วยพระเจดีย์เล็กสี่องค์ รวมห้าองค์อยู่บนฐานเดียวกัน เป็นสถาปัตยกรรมเจดีย์ย่อไม้สิบสองและเจดีย์แบบไม้สิบสองเพิ่มมุม (มุมเจดีย์มีย่อสามมุมสี่ด้าน โดยรอบนับได้สิบสองเรียกย่อไม้สิบสอง ถ้ามากกว่าสิบสองก็เรียกว่าเจดีย์แบบไม้สิบสองเพิ่มมุม) ประดับกระเบื้องเครื่องถ้วยตัดประดิษฐ์ลวดลายดอกไม้งามวิจิตร ภายในบรรจุพระบรมสารีริกธาตุทุกองค์ พระเจดีย์หมู่ห้าฐานเดียวนี้สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๑

๘. พระเจดีย์ราย

พระเจดีย์ราย ประดิษฐานอยู่รายรอบพระระเบียงชั้นนอก เป็นสถาปัตยกรรมคล้ายพระเจดีย์หมู่ เป็นพระเจดีย์ย่อไม้สิบสอง มีทั้งหมด ๗๑ องค์ สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๓ เดิมนั้น รัชกาลที่ ๓ มีพระราชประสงค์ให้เป็นที่บรรจุอัฐิของเจ้านายเชื้อพระวงศ์

๙. เขามอ

เขามอ หรือสวนหย่อม เป็นสวนหินปลูกไม้ประดับ รัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้รื้อขนก้อนศิลาใหญ่และเล็กซึ่งก่อเป็นภูเขาในสวนขวาในพระบรมมหาราชวัง แต่ครั้งรัชกาลที่ ๒ มาก่อเป็นภูเขาเป็นสวนประดับรอบวัด ปลูกต้นไม้ไว้ตามเชิงเขาและบนเขา มีทั้งสถูปและเสาโคมแบบจีน รูปตุ๊กตาจีน และรูปสัตว์จัตุบาท (สัตว์สี่เท้า) ต่างๆ เรียงรายอยู่ทั่วไปทั้งบนเขาและเชิงเขา เขามอมีทั้งหมด ๒๔ ลูก เช่น เขาประดู่ เขาสะเดา เขาอโศก เขาสมอ เขาฤษีดัดตน เขาศิวลึงค์ เป็นต้น พรรณไม้ที่ปลูกประดับส่วนใหญ่เป็นพรรณไม้สมุนไพร บางแห่งต้นไม้ใหญ่ตายลงทางวัดได้ปรับปรุงเป็นสวนหินประดับด้วยไม้ดอกไม้ใบ นับเป็นมุมนั่งพักผ่อนที่เพลิดเพลินตาเย็นกายสบายใจ

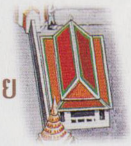

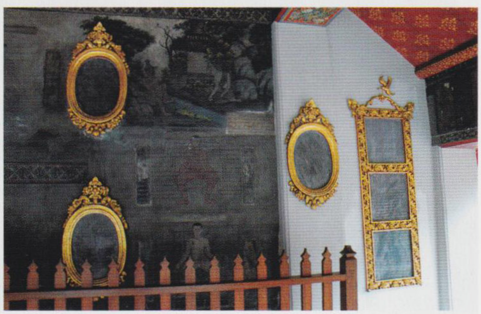

๑๐. ศาลาราย

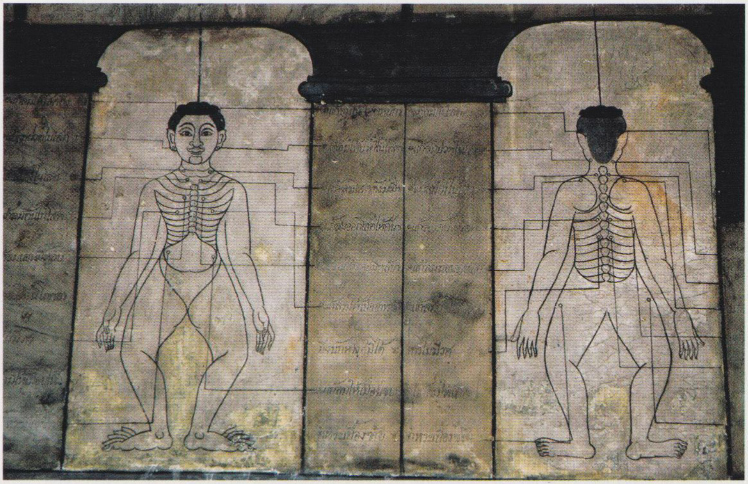
ศาลาราย ศาลารายล้อมลานวัดทั้งข้างใน (รอบพระอุโบสถ) และข้างนอก (แต่กำแพงสกัดออกไป) ของเดิมไม่มีเฉลียงลด ก่อล้อมเป็นช่องกุฎ (ช่องที่ทำเป็นเขาจำลอง) รื้อก่อใหม่ในรัชกาลที่ ๓ ต่อเฉลียงออกไปรอบตัว ลดพื้นเป็นสองชั้นแต่สามด้าน (คือด้านหน้าและด้านสกัดทั้งสองด้าน)

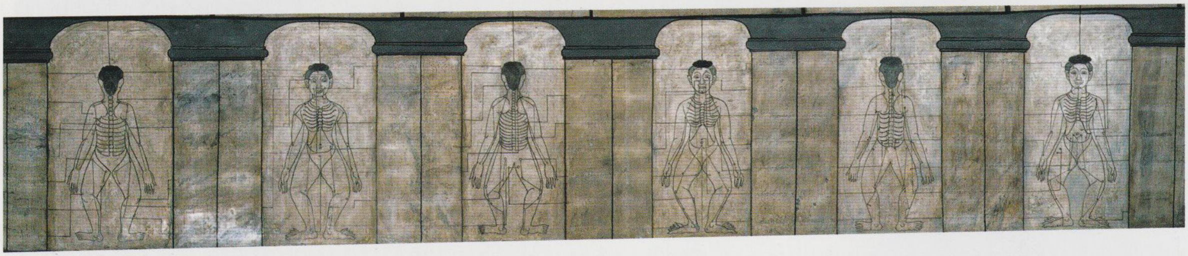

ศาลารายคู่หน้าพระมหาเจดีย์ ศาลาคู่นี้อยู่ระหว่างพระมหาเจดีย์และพระอุโบสถ ศาลารายหลังเหนือ (ศาลาหมอนวด) จารึกตำรานวดแผนโบราณ มีจิตรกรรมลายเส้นบอกตำแหน่งนวด จารึกอยู่ที่คอสองเฉลียงลด มีจำนวน ๓๒ แผ่น ด้านหลังจารึกสุภาษิตพระร่วง (ปฐมสุภาษิตของไทย) กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ และภาพเขียนกระบวนแห่กฐินพยุหยาตราสถลมารค (แห่พระกฐินบก)

ศาลารายรอบวัด มีจำนวน ๑๖ หลัง คอสองเฉลียงและคอสองในประธาน มีจิตรกรรมฝาผนังเรื่องนิบาตชาดก (พระเจ้าห้าร้อยห้าสิบชาติ) เขียนศาลาละ ๓๖ เรื่อง ศาลาทศชาติอยู่ด้านทิศใต้ของศาลาการเปรียญในศาลารายแต่ละหลัง นอกจากมีจิตรกรรมแล้ว ก็ยังมีภาพฉลักไม้ในวรรณคดีพระอภัยมณี และชีวิตพื้นบ้านทั่วไป ส่วนฤษีดัดตนนั้นเคยอยู่ในช่องกุฎของศาลา ปัจจุบันนี้ยังอยู่ ดูวิธีการจัดหินสวนเขาแบบย่อ

ได้ที่ศาลาหมอนวดคู่หน้าวัดและที่โรงเรียนวัดพระเชตุพน ตามช่องกุฏเล็กหัวศาลาและท้ายศาลา มีรูปปั้นคนต่างภาษา ๓๒ รูป ปัจจุบันเหลือ ๕ ภาษา คือ ญี่ปุ่นชาวโอกินาวา ชาวจีนซัวเถา สิงหล อาฟริกา และจีน นอกจากที่อยู่ตามศาลาแล้วยังมีจิตรกรรมหลังบานหน้าต่างพระวิหารทิศ เช่น ภาพเกี่ยวกับการแต่งกายของคน ๑๒ ภาษา มีขุนนางฝรั่งเศส สเปน อังกฤษ ญี่ปุ่น (ภาพนักรบลิ่วขิ่ว) เป็นต้น ศาลารายด้านทิศตะวันออก (ถนนสนามไชย) ๒ หลัง ปัจจุบันเป็นสถานที่เรียนการฝึกสอนนวดแผนโบราณและนวดสมุนไพร

จารึกที่รวมอยู่ในศาลารายนี้ นับเป็นบันทึกที่รวบรวมสรรพวิชา ทั้งการแพทย์ การเมือง การปกครอง (ฉันท์พาลีสอนน้อง) ประวัติการสร้างวัด วรรณคดี จารึกสรรพวิชาต่างๆ ที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดทำขึ้นเพื่ออนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาไทยนั้น เมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑ องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ UNESCO ประกาศยกย่องให้เป็นมรดกความทรงจำโลก แห่งภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก

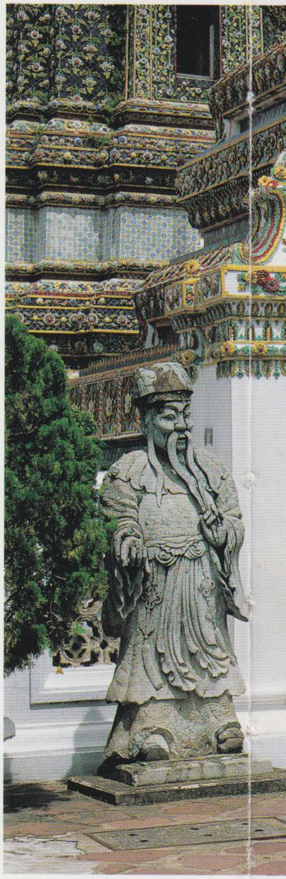
๑๑. หอระฆัง

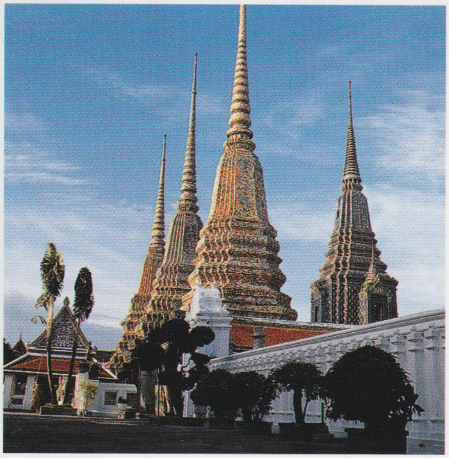

หอระฆัง เป็นสถานที่ต้องสร้างประจำไว้ที่วัด เพื่อเป็นสัญญาณบอกเวลา และในความหมายพุทธปรัชญาหมายถึง การตื่นและรู้สัจธรรม ตลอดทั้งให้ความรู้สึกแห่งสันติสุข ที่วัดนี้เขตพุทธาวาสมี ๒ หอ ด้านเหนือ และใต้ขนาบพระมหาเจดีย์สี่รัชกาล ด้านใต้สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๑ ด้านเหนือสร้าง ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นสถาปัตยกรรมจตุรมุขยอดทรงเจดีย์ย่อไม้สิบสอง ประดับด้วย กระเบื้องเครื่องถ้วย ลวดลายหลากสี ฐานสูงก่อทึบ มีบันไดและกำแพงล้อมรอบ ลานประทักษิณ

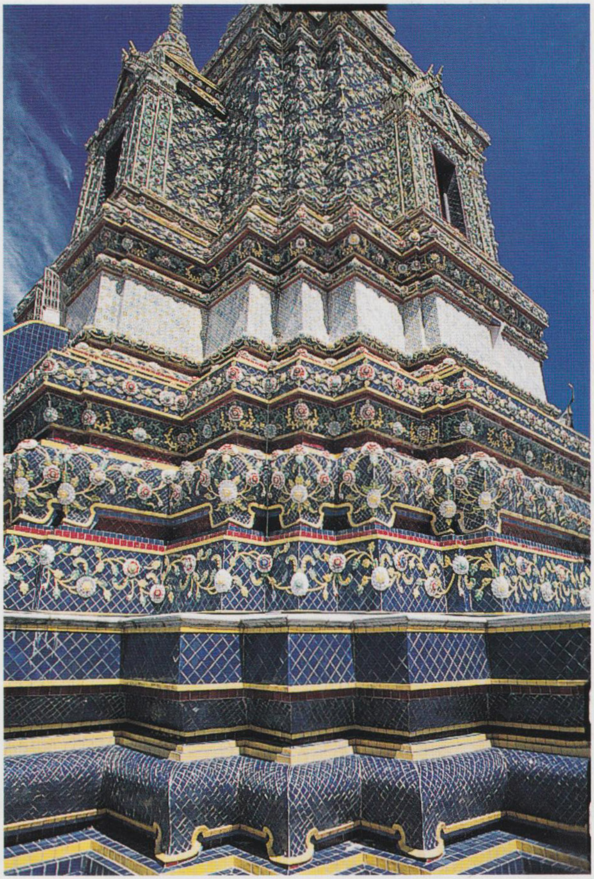

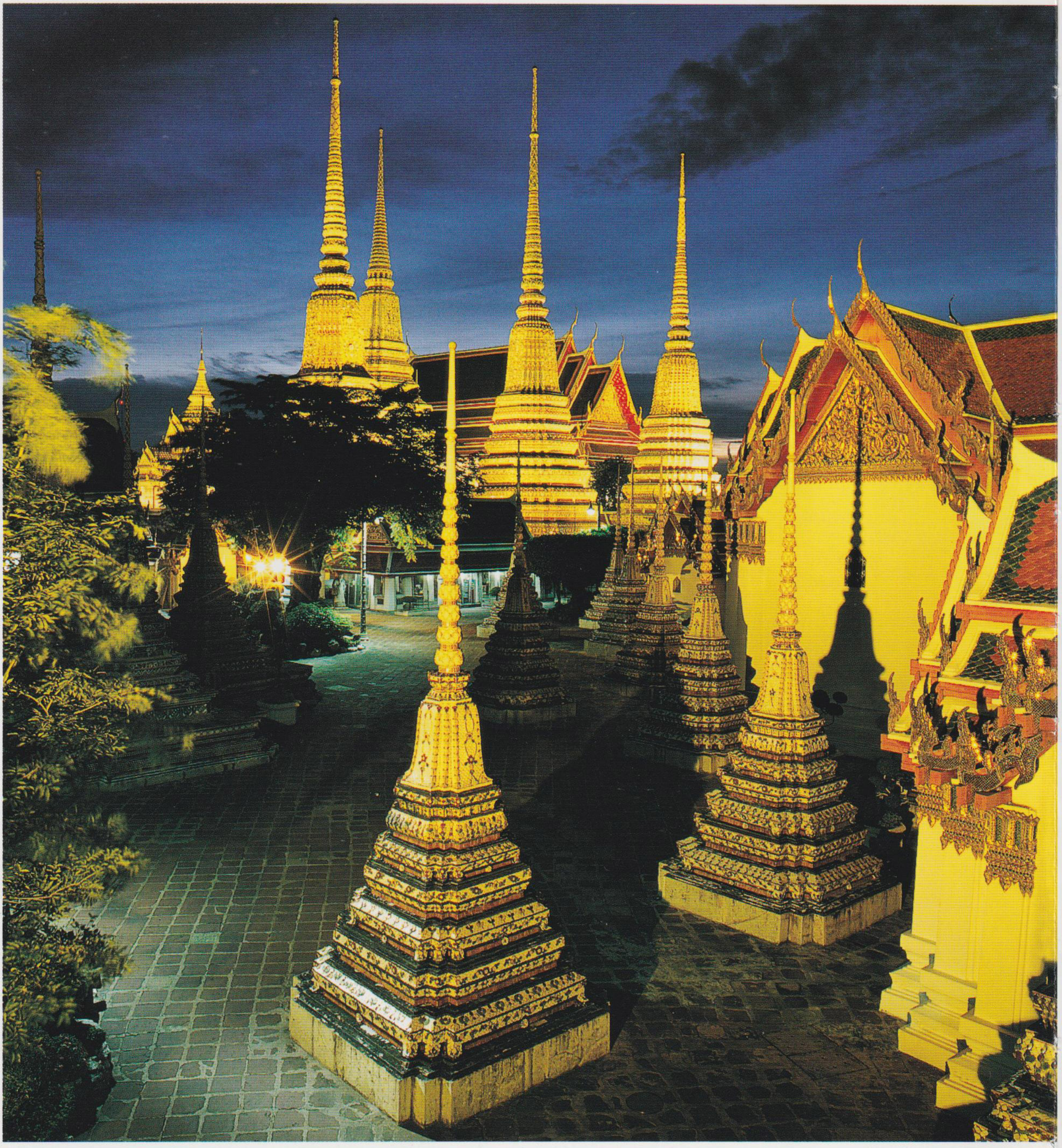

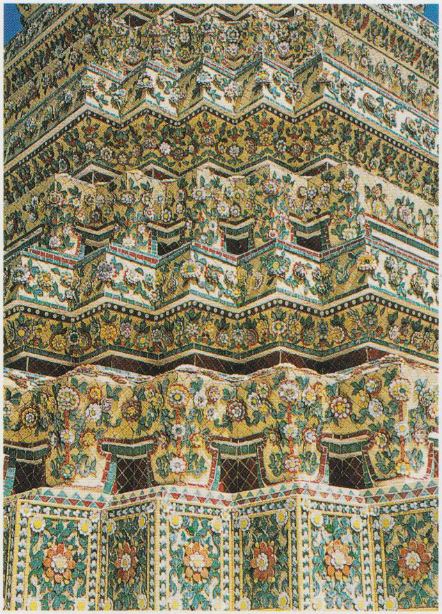

๑๒. พระมหาเจดีย์สี่รัชกาล

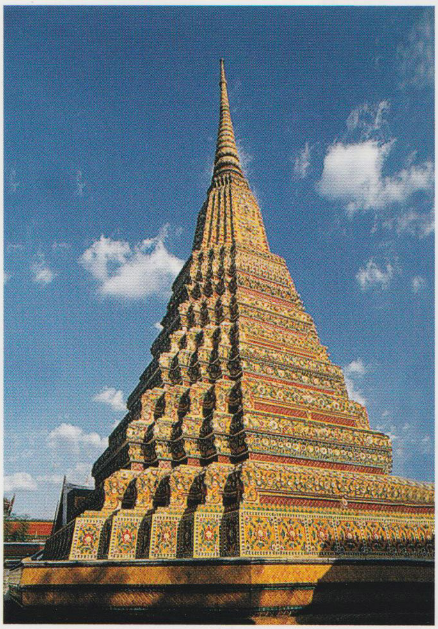
พระมหาเจดีย์สี่รัชกาล พระมหาเจดีย์ทั้งสี่องค์อยู่ในบริเวณกำแพงแก้วสีขาว ซุ้มประตูทางเข้าเป็นสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์แบบจีน ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบ เครื่องถ้วยหลากสี มีตุ๊กตาหินจีนประตูละคู่ พระมหาเจดีย์แต่ละองค์เป็นเจดีย์ย่อไม้สิบสองเพิ่มมุมสูง ๔๒ เมตร ประดับกระเบื้องเคลือบและกระเบื้องเครื่องถ้วยลวดลายสีต่างๆ สังเกตได้ง่าย องค์ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีเขียว นามว่า **พระมหาเจดีย์ศรีสรรเพชดาญาณ** สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๑ เพื่อครอบพระศรีสรรเพชญ์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปยืนองค์ใหญ่สูง ๑๖ เมตร ได้ชะลอมาจากพระราชวังที่กรุงศรีอยุธยา ภายในบรรจุพระบรมธาตุ นับเป็นพระมหา

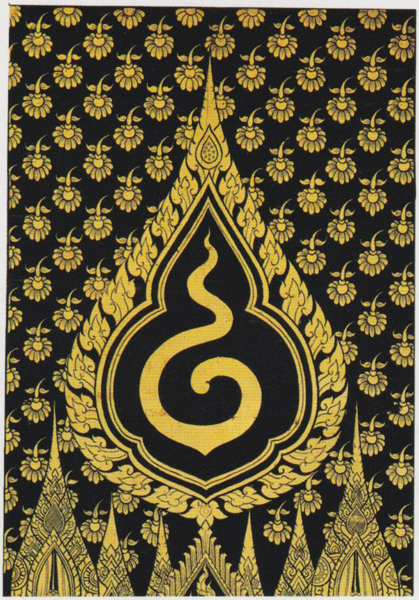

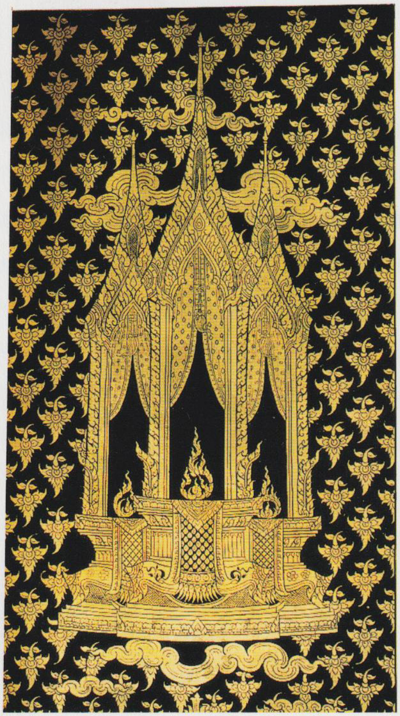
เจดีย์ประจำรัชกาลที่ ๑ พระมหาเจดีย์องค์ที่ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีขาว นามว่า **พระมหาเจดีย์ดิลกธรรมกรกนิทาน** สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๓ ทรงพระราชอุทิศถวายแด่พระบรมราชชนก คือ รัชกาลที่ ๒ นับเป็นพระมหาเจดีย์ประจำรัชกาลที่ ๒ พระมหาเจดีย์องค์ที่ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีเหลือง นามว่า **พระมหาเจดีย์มุนีบัตบริขาร** สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๓ ทรงพระราชอุทิศถวายเป็นพุทธบูชา นับเป็นพระมหาเจดีย์ประจำพระองค์ พระมหาเจดีย์องค์ที่ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีขาบ หรือน้ำเงินเข้ม เป็นพระมหาเจดีย์ที่รัชกาลที่ ๔ ทรงสร้างขึ้นตามแบบพระเจดีย์ศรีสุริโยทัย กรุงศรีอยุธยา นามว่า **พระมหาเจดีย์ทรงพระศรีสุริโยทัย** เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา

สมัยรัชกาลที่ ๔ นั้นได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระมหาเจดีย์ทรงพระศรีสุริโยทัยไว้ ๑ องค์ แต่ยังไม่แล้วเสร็จ ครั้นใกล้จะเสด็จสวรรคต ได้มีพระราชดำรัสเฉพาะกับรัชกาลที่ ๕ ว่า *"พระเจดีย์วัดพระเชตุพนฯ นั้นกลายเป็นใส่คะแนนพระเจ้าแผ่นดินไป ถ้าจะใส่คะแนนอยู่เสมอจะไม่มีที่สร้าง ควรจะถือว่าพระเจ้าแผ่นดินทั้งสี่พระองค์นั้น ท่านได้เคยเห็นกันทั้งสี่พระองค์จึงควรมีพระเจดีย์อยู่ด้วยกัน ต่อไปอย่าให้ต้องสร้างทุกแผ่นดินเลย"* (พระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เรื่องจดหมายเหตุความทรงจำ ของกรมหลวงนรินทรเทวี)

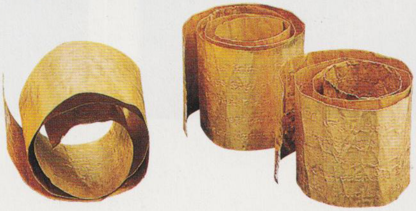

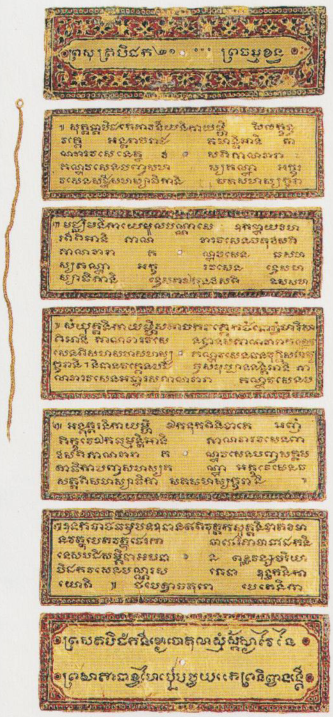

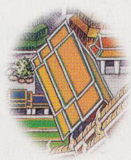

๑๓. ห้องจัดแสดงโบราณวัตถุจากพระมหาเจดีย์สี่รัชกาล

ห้องจัดแสดงโบราณวัตถุ นี้ นับเป็นพิพิธภัณฑ์ในวัด ซึ่งวัดพระเชตุพนร่วมกับกรมศิลปากรจัดสร้างขึ้นน้อมเกล้าฯ ถวายตามพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ตั้งอยู่ในพระวิหารทิศตะวันตกมุขหลัง (ทิศพระนาคปรก) ใกล้ๆ พระมหาเจดีย์สี่รัชกาล ด้านหน้ามีเขามอ เรียกว่าเขาศิวลึงค์เป็นที่หมายตา

คติในการสร้างพระเจดีย์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชานั้น นิยมบรรจุวัตถุมงคลที่แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้สำหรับเคารพบูชา "พระมหาเจดีย์ประจำสี่รัชกาล" สร้างตาม

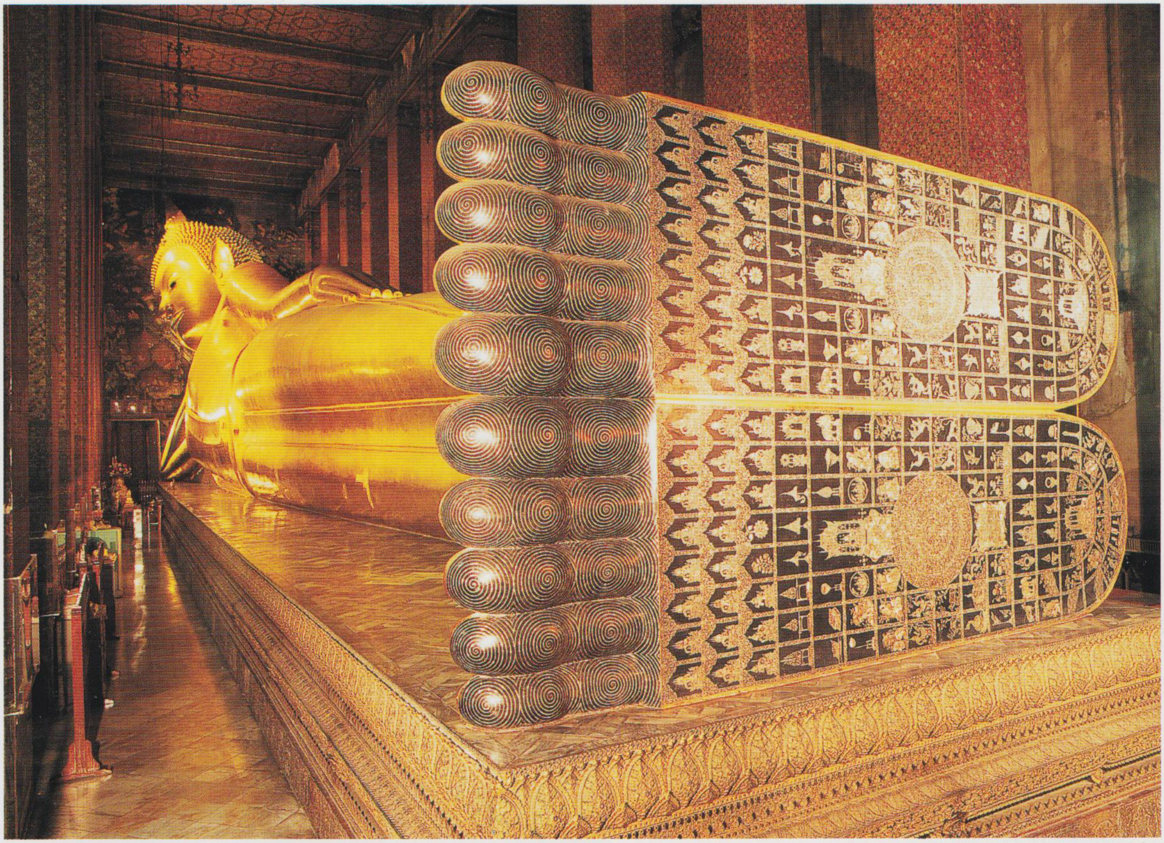

คติธรรมเจดีย์ อันหมายถึงที่ประดิษฐานพระธรรม ซึ่งเปรียบประดุจเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา การสร้างพระมหาเจดีย์แต่ละองค์นั้น พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเครื่องบูชาต่างๆ บรรจุไว้ ประกอบด้วยพระกรัณฑ์ทองคำบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ แผ่นทองคำจารึกพระไตรปิฎก พระพุทธรูปบุทอง-บุเงิน พระพิมพ์ ผอบทอง พานเงินชุบทอง เป็นต้น

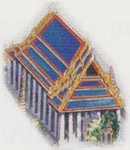
เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑ รัฐบาลได้มอบหมายให้กรมศิลปากรดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน น้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในมหามงคลพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ

การบูรณปฏิสังขรณ์พระมหาเจดีย์ประจำสี่รัชกาลได้พบโบราณวัตถุอันล้ำค่าที่บรรจุอยู่ภายใน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชวินิจฉัยให้กรมศิลปากรจำลองโบราณวัตถุเดิมบรรจุไว้ในพระมหาเจดีย์แต่ละองค์แทนของเดิม และโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมโบราณวัตถุที่พบจัดทำเป็นหมวดหมู่ เพื่อจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ประจำวัด

เครื่องบูชาต่างๆ เหล่านี้ ช่างในราชสำนักสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ได้ประดิษฐ์จากแรงศรัทธาเพื่อร่วมถวายเป็นพุทธบูชาด้วย ทุกชิ้นมีความวิจิตรอลังการยิ่ง

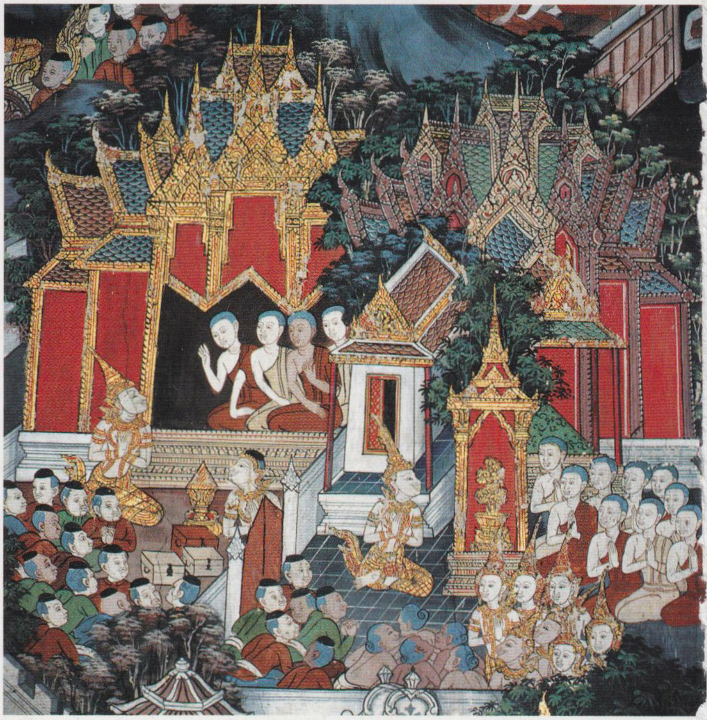
๑๔. พระวิหารพระพุทธไสยาส

พระวิหารพระพุทธไสยาส เป็นพระวิหารที่สร้างเพื่อประดิษฐานพระพุทธไสยาส รัชกาลที่ ๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นภูมินทรภักดี (พระองค์เจ้าลดาวัลย์) ทรงกำกับช่างสิบหมู่สร้างพระพุทธไสยาสขึ้นก่อน แล้วจึงสร้างพระวิหารภายหลัง องค์พระพุทธไสยาสก่ออิฐถือปูนลงรักปิดทอง ด้านพระพักตร์สูง ๑๕ เมตร ทอดพระองค์ยาว ๔๖ เมตร ที่พระบาทสูง ๓ เมตร ยาว ๕ เมตร พระบาทประดับมุกภาพมงคล ๑๐๘ ตรงกลางเป็นรูปกงจักรตามตำรามหาปุริสลักษณะ นับเป็นพระพุทธไสยาสที่งดงามที่สุดในประเทศไทย

ลายประดับมุกที่พระบาท นับเป็นลายศิลปะไทยผสมจีน ผสมผสานกันอย่างประณีตศิลป์ หากพิเคราะห์ตามคติไทยเป็นมงคล ๑๐๘ ที่รับคติมาจากชมพูทวีป ภูเขาต่างๆ ในป่าหิมพานต์ และตามคติจีนมีแนวความคิดเรื่องฮวงจุ้ยอยู่ด้วย สังเกตภาพนกหงส์ ภูเขา เมฆ เป็นแบบจีน

ที่ผนังพระวิหารหลังนี้มีภาพเขียนสีและจารึกเรื่องมหาวงศ์ (พงศาวดารลังกาทวีป) อยู่ด้านบนเหนือหน้าต่างขึ้นไป ผนังระหว่างช่องหน้าต่างเขียนเรื่องพระสาวิกาเอตทัคคะ (ภิกษุณี) ๑๓ องค์ อุบาสกเอตทัคคะ ๑๐ ท่าน และอุบาสิกาเอตทัคคะ ๑๐ ท่าน อยู่ด้วย

๑๕. พระมณฑป (หอไตรจตุรมุข)

พระมณฑป (หอไตรจตุรมุข) รัชกาลที่ ๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนา เป็นสถาปัตยกรรมจตุรมุขเครื่องยอดทรงมงกุฎ ประดับกระเบื้องเคลือบและเครื่องถ้วยหลากสีลวดลายงามวิจิตร ภายในมีตู้เก็บพระไตรปิฎก มีศาลาทิศรอบพระมณฑป ผนังภายในศาลาทิศมีภาพจิตรกรรมเรื่อง กำเนิดรามเกียรติ์ ประเพณีรามัญกวนข้าวทิพย์ เป็นต้น ผนังภายนอกมีศิลาจารึกโคลงสุภาษิต เรียกว่า **โคลงโลกนิติ** ที่ซุ้มประตูทางเข้ามณฑปทั้งสองข้างมีรูปยักษ์วัดโพธิ์ (ตัวจริง) ที่มีตำนานเล่าว่าไปรบกับยักษ์วัดแจ้งนั่นแหละ

พิพิธภัณฑ์พระพุทธรูป

วัดโพธิ์ร่วมกับกรมศิลปากร จัดทำพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูปศิลปะสมัยต่างๆ เป็นหมวดหมู่ **พุทธศิลป์ พุทธลักษณะ** และ**พุทธอิริยาบถ** พร้อมคำอธิบายสั้นๆ เปิดให้ชมทุกวัน

การสร้างพระพุทธรูป เพื่อเป็นพุทธานุสติให้พุทธศาสนิกชนได้น้อมระลึกถึงองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามคตินิยมของไทย สร้างเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ปรารถนากุศลแก่ตนเองและอุทิศส่วนกุศลให้กับบุพการี ญาติมิตรของตน พุทธอิริยาบถสื่อ

ความหมายโดยใช้มือและนิ้วเป็นเครื่องแสดงการกำหนดจิตที่เรียกว่า ปาง หรือมุทรา ปางสำคัญๆ ได้แก่ ปางมารวิชัย ปางสมาธิ ปางปฐมเทศนา ปางแสดงธรรม ปางประทานอภัย ปางประทานพร ปางไสยาสน์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสิ่งที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ รอยพระพุทธบาทจำลอง ซึ่งรัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างถวายไว้ในพระอารามแห่งนี้

พุทธศิลป์ ในเมืองไทยนี้ สร้างตามศิลปะแห่งประวัติศาสตร์และสกุลช่างแต่ละสมัย อาทิ ศิลปะทวาราวดี ศิลปะศรีวิชัย ศิลปะลพบุรี ศิลปะล้านนา ศิลปะสุโขทัย ศิลปะอยุธยา และศิลปะรัตนโกสินทร์ เป็นต้น

พิพิธภัณฑ์พระไตรปิฎกใบลานและสมุดไทย

นอกจากพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูปแล้ว ส่วนหนึ่งของศาลาทิศรอบพระมณฑป ยังแบ่งพื้นที่จัดแสดงโบราณวัตถุที่สะสมอยู่ในวัดโพธิ์อีกชนิดหนึ่ง คือ **พระไตรปิฎกใบลาน** และ **สมุดไทย**

คติความเชื่อของพุทธศาสนิกชน ผู้ใดได้สร้างพระไตรปิฎกถวายวัด นับเป็นกุศลสูงสุด เพราะได้มีส่วนสืบทอดพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มี ๓ ปิฎก คือ พระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม

การสร้างพระไตรปิฎกใบลาน สมัยก่อนใช้วิธีจารลงบนใบลานด้วยเหล็กแหลม กว่าจะสำเร็จแต่ละชุดใช้เวลานาน เช่นเดียวกับการเขียนพระธรรมลงในสมุดไทย (สมุดที่ทำจากกระดาษข่อยพับทบเป็นชั้นๆ มี ๒ ชนิด คือ สมุดไทยขาวและสมุดไทยดำ)

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระไตรปิฎกอุทิศถวายวัดพระเชตุพนชุดหนึ่ง เรียกว่าฉบับเทพชุมนุม หน้าปกปิดทองลายรดน้ำดำ รูปเทวดาชุมนุมงดงามมาก เป็นตัวอักษรขอมภาษาบาลี บรรจุไว้ในตู้รูปปราสาทภายในพระมณฑป พระไตรปิฎกและสมุดไทยที่สร้างถวายเป็นพุทธบูชา แต่ละเล่มแต่ละสมัยจารด้วยลายมือสวยงาม บางฉบับเพิ่มสีสันมีภาพพุทธประวัติประกอบแบ่งเป็นหมวดหมู่ มีคำอธิบายประกอบน่าสนใจยิ่งนัก

พิพิธภัณฑ์เครื่องถ้วยและเครื่องแก้วเจียระไน

ห้องจัดแสดงเครื่องถ้วยเบญจรงค์ เครื่องลายครามจีน และเครื่องแก้วเจียระไน ที่พุทธศาสนิกชนได้นำมาถวายเป็นอามิสบูชา เพื่อประดับและใช้สอย มีทั้งสำรับคาวหวาน ปั้นชาจีน แจกันและเครื่องแก้วเจียระไน เป็นของเก่าแก่โบราณมีอายุนับร้อยปี จัดตั้งแสดงให้ชมในตู้เป็นชุดๆ เพื่อให้เข้าใจประโยชน์ใช้สอยในพิธีสำคัญๆ

เครื่องถ้วยเบญจรงค์ เป็นเครื่องถ้วยที่นิยมใช้ในราชสำนักสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้สั่งทำจากประเทศจีน ช่างไทยออกแบบลวดลายและสีส่งไปให้ช่างจีนทำตามแบบ อาทิ ลายเทพนม นรสิงห์ และกระหนกเปลว ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ นิยมสั่งทำลวดลาย ราชสีห์ ครุฑ นรสิงห์ กินรี หนุมาน กระหนกเปลว และก้านขด เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ ภายหลังที่ประเทศไทยได้เปิดประเทศตามสนธิสัญญาบาวริง กระแสวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาในแดนสยาม การสร้างเครื่องถ้วยเบญจรงค์จึงไม่นิยมสั่งทำอีก

เครื่องถ้วยจีน เป็นเครื่องถ้วยที่สั่งมาจากประเทศจีนขายเป็นสินค้าเข้าในประเทศไทยนับแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นต้นมา เครื่องถ้วยแบบจีนแต่ละยุคสมัยได้พัฒนารูปแบบและลวดลาย การเขียนสีแบบต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สมัยราชวงศ์หยวน (พ.ศ. ๑๘๒๓ - ๑๙๑๑) ราชวงศ์หมิง (พ.ศ. ๑๙๑๑ - ๒๑๘๗) เครื่องถ้วยประเภทเครื่อง

ลายคราม เครื่องถ้วยเคลือบห้าสีนิยมในประเทศไทยมาก เครื่องลายครามเหล่านี้เขียนลวดลายสิ่งที่เป็นสิริมงคลของจีน เช่น ฮก ลก ซิ่ว และโป้ยเซียน เป็นต้น นิยมนำมาจัดเป็นชุดตั้งโต๊ะเป็นเครื่องบูชา มีการประกวดกันมากในสมัยรัชกาลที่ ๕

เครื่องแก้วเจียระไน เป็นสินค้าสั่งเข้ามาจากยุโรป ในราชสำนักสมัยกรุงศรีอยุธยานับแต่สมัยแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนิยมใช้กันมาก เป็นทั้งเครื่องราชบรรณาการและสินค้า ต่อมา ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ขุนนางนิยมสั่งมาใช้เป็นเครื่องประดับบ้าน อาคาร และใช้สอยกันมาก เครื่องแก้วเจียระไนนิยมสั่งจากประเทศเยอรมนี ออสเตรีย สาธารณรัฐเชก และญี่ปุ่น

เครื่องถ้วยโบราณและเครื่องแก้วเจียระไน เป็นของใช้ที่พุทธศาสนิกชนนำมาถวายไว้ที่วัดนี้ จึงได้นำมาจัดแสดงให้ได้ชมเป็นโบราณวัตถุอีกประเภทหนึ่ง

๑๖. ศาลาการเปรียญ

ศาลาการเปรียญ เป็นพุทธสถานที่ปฏิบัติธรรมแทนพระวิหาร เพราะมีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ ใช้เป็นที่ประกอบศาสนกิจ ฟังเทศน์ ทำบุญ และใช้เป็นที่เรียนธรรมะของพระภิกษุสงฆ์ บางแห่งจัดห้องสมุดไว้มุมหนึ่งด้วย

ศาลาการเปรียญแห่งนี้ เดิมเป็นอุโบสถวัดโพธารามสร้างสมัยกรุงศรีอยุธยา พระประธานที่ประดิษฐานคือ พระประธานองค์เดิมของอุโบสถวัดโพธาราม ปางสมาธิมีนามว่า **"พระพุทธศาสดา"** รัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าฯ ให้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์ประทับบนฐานชุกชีงดงาม ตามเสาและเหนือกรอบประตูหน้าต่าง ภายในมีกรอบกระจกไม้สักแกะสลักลวดลายดอกพุดตานงดงามมาก ที่คอสองมุขโถงด้านหน้าและด้านหลัง มีภาพจิตรกรรมเรื่องนรกขุมต่างๆ และเปรต ๑๒ จำพวก

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ มีการบูรณะศาลาการเปรียญเพิ่มอีก ที่ผนังด้านหน้าทิศตะวันออกสร้างซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปประทับยืนปางเปิดโลก (ตามคติในวันที่พระพุทธองค์เสด็จลงจากดาวดึงส์หลังจากแสดงธรรมโปรดพระพุทธมารดาเป็นเวลา ๓ เดือน จึงเสด็จกลับถึงโลกมนุษย์ในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ทรงแสดงปาฏิหาริย์บันดาลให้ภูมิทั้งสามมองเห็นซึ่งกันและกันคือ มนุษย์มองเห็นเมืองสวรรค์และนรก ชาวสวรรค์มองเห็นโลกมนุษย์และนรก สัตว์นรกได้เห็นสวรรค์และโลกมนุษย์) ซึ่งสอดคล้องกับภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภายในศาลาการเปรียญจัดให้เป็นที่ประกอบศาสนกิจและฝึกสมาธิ ใกล้ประตูกลางตรงหน้าพระประธานตั้งธรรมาสน์บุษบกไม้แกะสลักฝีมือสกุลช่างอยุธยาตอนปลายประณีตงดงาม

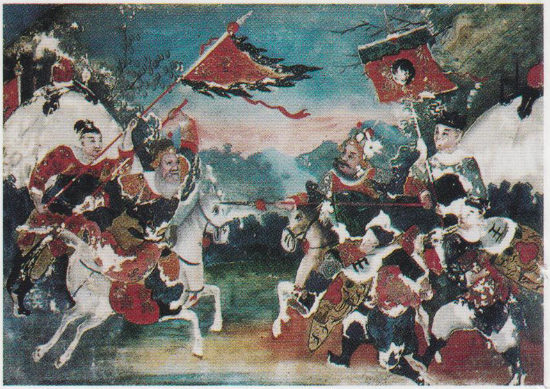
หากไปยืนด้านหน้าซุ้มประตูศาลาการเปรียญมองเข้ามาภายในศาลาการเปรียญจะเห็นองค์พระประธานประทับบนบุษบกพอดี ถ้ามองออกนอกศาลาการเปรียญทางตะวันตกจะเห็นองค์พระปรางค์วัดอรุณราชวราราม ซึ่งประดิษฐานบนฝั่งแม่น้ำตรงข้ามอย่างชัดเจนงดงาม *นับเป็นมุมมองใหม่ที่หลายท่านยังไม่เคยเห็นหรือ Unseen at Wat Pho อีกภาพหนึ่ง*

๑๗. สวนมิสกวัน

สวนมิสกวัน เป็นสวนไม้ต่อ (ไม้ประดับ) ปลูกพรรณไม้ประดับต่างๆ ปัจจุบันนี้ยังมีต้นโพธิ์พันธุ์พระศรีมหาโพธิ์ (ต้นอัสสัตถพฤกษ์) ได้มาแต่ลังกา ปลูกไว้ในสมัยรัชกาลที่ ๔ เป็นสวนมีเก๋งจีนอยู่ทางทิศตะวันออก ที่ผนังเขียนภาพจิตรกรรมพงศาวดารจีน เรื่องสามก๊ก เดิมเป็นสถานที่เรียนหนังสือของเจ้าฟ้าและเชื้อพระวงศ์รุ่นเล็ก ศาลาหลังเล็กคู่หน้า เคยมีจิตรกรรมฝาผนังตำราไม้ดัด สวนนี้อยู่ด้านทิศใต้ของพระวิหารพระพุทธไสยาส

๑๘. สระจระเข้

สระจระเข้ ภายในมีสระน้ำก่ออิฐถือปูน ตรงกลางสระมีภูเขาและบันไดเวียนเดินขึ้นได้ บนยอดเขามีเจดีย์ขนาดเล็กประดิษฐานอยู่องค์หนึ่ง บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ด้านตะวันออกของสระมีตึกหลังหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ ๓ ชาวบ้านเรียกว่าตึกฝรั่ง มีลักษณะคล้ายเก๋งจีน ปัจจุบันนี้โดยรอบขอบสระจระเข้ปรับปรุงเป็นสวนปลูกพรรณไม้ในวรรณคดีไทย ไม้หอมดูร่มรื่น

ตึกฝรั่งทรงจีนหลังคาเป็นแบบฝรั่ง มีจิตรกรรมฝาผนังฝรั่งสิบสามห้าง เดิมเคยเป็นที่เรียนหนังสือของเจ้าฟ้าและเชื้อพระวงศ์รุ่นโต

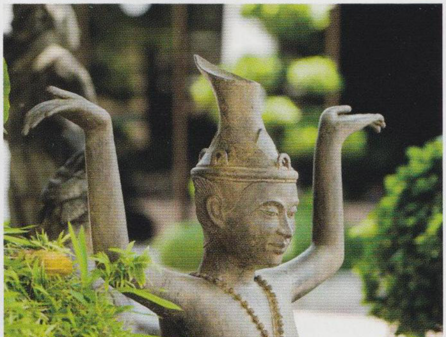
๑๙. เขาฤษีดัดตน

เขาฤษีดัดตน คือสวนสุขภาพแห่งหนึ่งอยู่ใกล้กับพระวิหารทิศใต้ เป็นพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ ๑ ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมการแพทย์แผนโบราณและศิลปวิทยาการครั้งกรุงศรีอยุธยาไว้ ทรงพระราชดำริเอาท่าดัดตนอันเป็นการพักผ่อนอิริยาบถแก้ปวดเมื่อยตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย ประยุกต์รวมกับคติไทยที่ยกย่องฤษีเป็นครูผู้ประสิทธิ์ประสาทศิลปวิทยาการต่างๆ เป็นรูปปั้นฤษีดัดตนท่าต่างๆ สมัยแรกสร้างนั้นปั้นด้วยดิน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๓ หล่อเป็นเนื้อชินอยู่จนถึงปัจจุบัน เดิมมีทั้งหมด ๘๐ ท่า แต่ปัจจุบันคงเหลืออยู่ ๒๔ ท่า ๒๕ ตน ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ทางวัดได้ดำเนินการปั้นหล่อรูปฤษีดัดตนด้วยสังกะสีดีบุก ตามแบบของเดิมให้ครบ ๘๐ ท่าบริบูรณ์

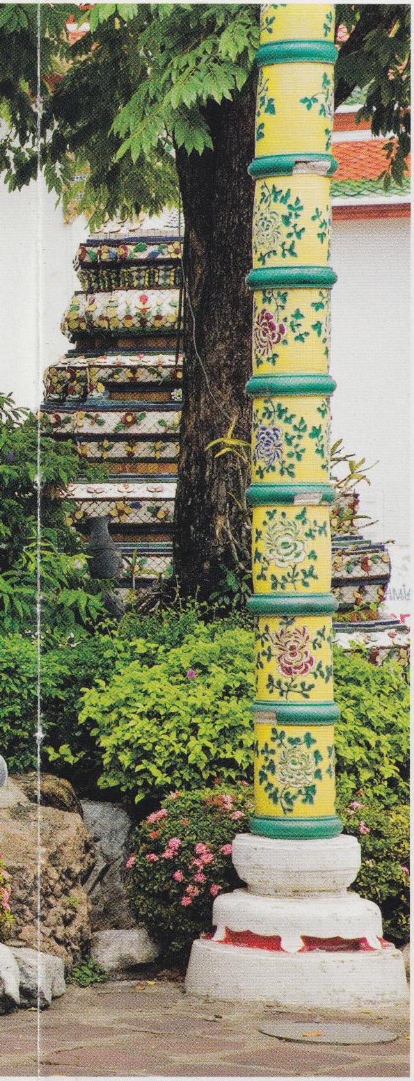

รูปปั้นฤษีดัดตน เป็นท่าตรงตามหลักโยคะของโยคีอินเดีย เป็นการออกกำลังกายที่ใช้ศิลปะ เพื่อการมีสุขภาพที่แข็งแรง นอกจากนั้นยังมีโคลงสี่สุภาพ ซึ่งจารึกไว้ในแผ่นศิลาประดับอยู่ตามศาลาราย ปัจจุบันได้รวบรวมไว้ที่ศาลาราย เช่น ศาลาเปลื้องเครื่อง (โรงเรียนแพทย์แผนโบราณ) เป็นต้น โคลงภาพฤษีดัดตน เป็นตำรากายภาพบำบัดของแพทย์ไทยแผนโบราณอันเป็นพระราชประสงค์ขององค์พระบุรพมหากษัตริย์ที่ทรงพระราชดำริให้วัดนี้เป็นแหล่งรวมวิชาการ

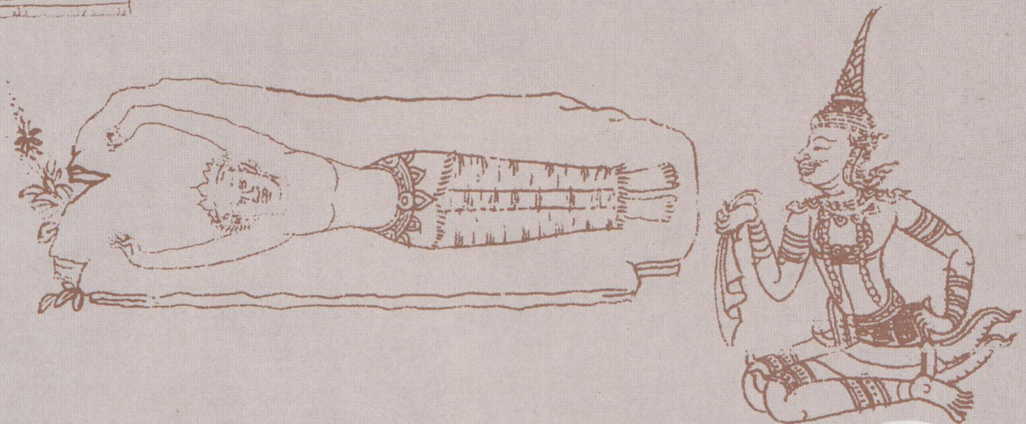

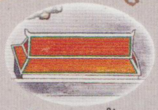

๒๐. โรงเรียนแพทย์แผนโบราณ และการนวดแผนโบราณ

โรงเรียนแพทย์แผนโบราณ และการนวดแผนโบราณ การแพทย์แผนโบราณนั้นอาจกล่าวได้ว่ามีบุคคลผู้รอบรู้ประจำอยู่ทุกชุมชน ที่รู้จักการนำเอาพืชสมุนไพรมาผสมผสานกับของผสมบางอย่างรวมกันแล้วเป็นยาบรรเทาอาการเจ็บป่วย ยาแก้โรคระบาดให้หายขาดได้ ในสังคมไทยสมัยโบราณนั้นมีแพทย์ ๒ ประเภท คือ แพทย์ประจำราชสำนักหรือแพทย์หลวง กับแพทย์พื้นบ้านที่รักษาชาวบ้าน (หมอชาวบ้านหรือหมอชุมชน) สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาบำเรอราชแพทย์ ซึ่งเป็นแพทย์ประจำราชสำนัก เป็นแม่กอง จัดทำจารึกตำราแพทย์แผนโบราณลงไว้บนหินชนวนใส่กรอบประดับไว้ที่เสาพระระเบียงรอบพระมหาเจดีย์และตามเสาศาลาราย

ครั้นในปี พ.ศ. ๒๓๙๙ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แพทย์หลวงตรวจชำระแปลตำราแพทย์จากภาษาบาลี สันสกฤต เป็นภาษาไทย จัดเป็นหมวดหมู่และทำรูปเล่ม เรียกว่า **ตำราแพทยศาสตร์สงเคราะห์** (ฉบับหลวง) ซึ่งมีภาควิชาหัตถศาสตร์ เรียกว่า ตำราแบบนวดฉบับหลวง ไว้อีกฉบับหนึ่งด้วย เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๐๕ ได้มีคณะแพทย์แผนโบราณขออนุมัติจากกระทรวงสาธารณสุขตั้งโรงเรียนสมาคมแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์) เปิดสอนการแพทย์แผนโบราณ และการนวดแผนโบราณจนถึงปัจจุบัน ได้ทำการสอนอยู่ที่ศาลารายด้านทิศตะวันออก ๒ หลัง

การนวดแผนโบราณที่ปฏิบัติกันอยู่ทุกวันนี้มี ๒ วิธี คือการนวดตามแบบท่าฤษีดัดตน และการนวดประคบด้วยสมุนไพร

๒๑. ตุ๊กตาจีน

นับเป็นเสน่ห์ ชวนเที่ยววัดโพธิ์ นอกจากพระพุทธไสยาสที่งดงามแล้ว รูปสลักหินจีนทั้งหลายที่ตั้งประดับตามซุ้มประตูและที่ต่างๆ มีทั้งสลักจากหินและปูนปั้น หากเราพินิจพิจารณารูปปั้นรูปสลักจีนแต่ละรูปแบบแล้ว ย่อมทำให้รู้จักและเข้าใจต่อการที่ช่างไทยขนเอาเครื่องอับเฉาที่ใช้เป็นอุปกรณ์ถ่วงเรือสำเภาตอนขากลับจากการพาณิชย์นาวีที่ประเทศจีนแล้วนำไปตั้งประดับอย่างมีศิลปะ ประยุกต์เอารูปปั้นเหล่านั้นตั้งประดับดูเข้ากันได้ไม่ขัดตา

ถะ (เจดีย์ศิลปะจีน) ตั้งอยู่ระหว่างพระระเบียงชั้นนอกและชั้นใน รวม ๒๐ องค์

ลั่นถัน คือ ตุ๊กตาหินยืนท้าวเอวถืออาวุธ แต่งกายแบบงิ้ว เป็นขุนนางฝ่ายบู๊ เป็นนักรบ มือถืออาวุธ หน้าตาดุเหมือนจ้องมอง มีเสื้อเกราะรัดตัวอย่างทะมัดทะแมง บางรูปก็เป็นทหารยืนประจำการอยู่ เป็นนักรบระดับขุนพล

ตุ๊กตาจีนแต่งกายแบบฝรั่ง เป็นรูปมาร์โคโปโล คือฝรั่งคนแรกที่เดินทางเข้าไปในประเทศจีน และเผยแพร่อารยธรรมตะวันตกให้แก่ชาวจีน มีอยู่ ๔ คู่ เป็นภาพสะท้อนของช่างจีน มองเห็นฝรั่งสมัยล่าอาณานิคมเป็นคนดุร้าย ก่อสงครามชิงเอาบ้านเมืองอยู่เนืองๆ

ตุ๊กตาจีนขุนนางฝ่ายพลเรือนหรือฝ่ายบุ๋น หน้าตาอมยิ้มนิดๆ สวมหมวกทรงสูง มือข้างหนึ่งถือหนังสือ ข้างหนึ่งลูบหนวดเคราเหมือนกำลังครุ่นคิด สวมเสื้อคลุมยาวกรอมรองเท้า มองเป็นคนภูมิฐาน เป็นนักปกครอง นักวางแผน และขุนนางแห่งราชสำนัก

ตุ๊กตาจีนนักปราชญ์หรือซิ่วจ๋าย หน้าตาอมยิ้มสบายๆ สวมหมวกทรงสูงมีรอยพับ ใบหน้าเรียบ ไม่มีหนวดเครา เหมือนคนหนุ่ม แต่งตัวภูมิฐาน สวมเสื้อคลุมยาวกรอมรองเท้า มือข้างหนึ่งถือพัด หรือถือหนังสือ ท่าทางเป็นคนมีความรู้

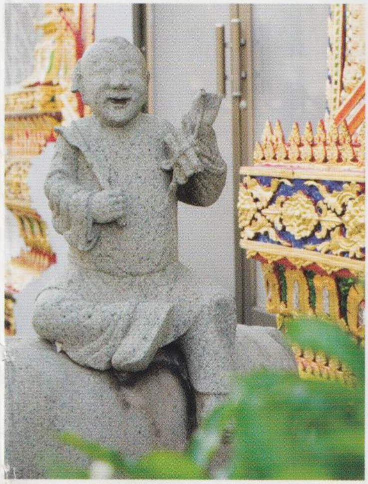

ตุ๊กตาจีนสามัญชน คนทำงาน ส่วนมากเป็นรูปชายไว้เครา ใส่หมวกฟาง มือข้างหนึ่งถือเครื่องมือทำงาน ถือจอบ ถือแห

ตุ๊กตาสาวจีน รูปปั้นแบบต่างๆ ส่วนมากมีหน้าตาสดชื่นยิ้มแย้ม มีทั้งรูปเกล้ามวยผมผูกผ้า และมีผ้าคลุมผมพลิ้วบาง สวมเสื้อคลุมยาวกรอมรองเท้า

ตุ๊กตารูปสิงโตคาบแก้ว รูปสลักสิงโตนิยมตั้งประดับที่เชิงบันได หรือหน้าประตูทางเข้าออกตามแต่ขนาด อ้าปากแยกเขี้ยว ในปากมีหินก้อนกลมเล็กๆ สามารถเอามือสอดเข้าไปกลิ้งเล่นได้

หากคุณเป็นคนช่างสังเกต รูปสลักสิงโตนี้ ช่างสลักได้จัดทำไว้ ๒ เพศ ตัวเมียมีลูกเล็กๆ อยู่ที่ซอกอกและเท้าเป็นสัญลักษณ์ ตัวผู้อยู่ในท่าวางเท้ามีกงเล็บจับลูกแก้ว หรือลูกโลกหรือสิ่งมงคลตามความเชื่อในคติจีน

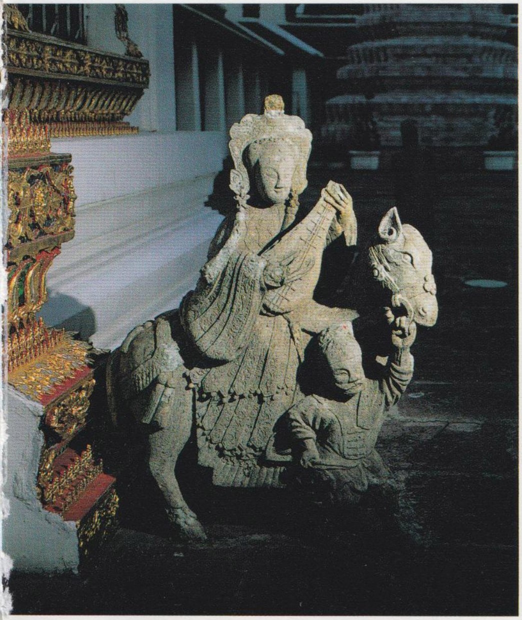

รูปสลักและรูปปั้นศิลาแบบจีน นอกจากมีรูปลักษณ์เหมือนคนแล้ว ยังมีรูปกลอง รูปสัตว์ ช้าง ม้า ควาย ไก่ ลิง หมู ตั้งประดับตามลานบริเวณเขตพุทธาวาส บางแห่งอยู่ข้างสวนหิน ขนาดใหญ่เล็ก ทุกตัวนั้นไม่เพียงแต่เป็นตัวแทนแห่งศิลปกรรมจีนเท่านั้น ยังบอกถึงฝีมือช่างสลักช่างปั้นว่ามีชั้นเชิงแฝงด้วยภูมิธรรม ภูมิปัญญา และปรัชญาอันลุ่มลึกไว้ด้วย

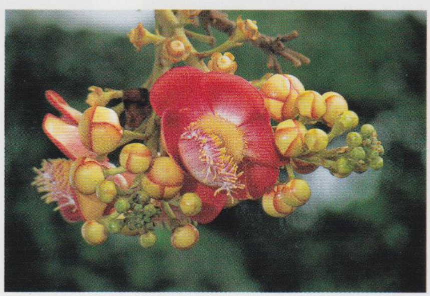

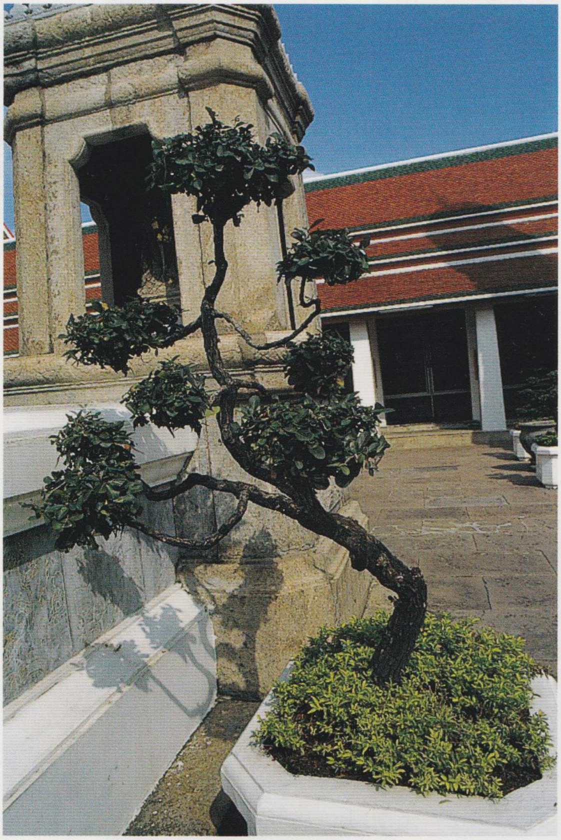

๒๒. ไม้ประดับและไม้สมุนไพร

ไม้ประดับ และไม้สมุนไพร ตามพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ ๓ ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประชุมจารึกตำราแพทย์แผนโบราณไว้ที่แผ่นศิลาประดับตามเสาศาลารายรอบวัด ที่เขามอหรือสวนหย่อมยังได้ปลูกพรรณไม้ยืนต้น ทั้งที่เป็นพรรณไม้ในพุทธประวัติ และพรรณไม้สมุนไพรด้วย เช่น ต้นสาละ ต้นสมอ ต้นหว้า ต้นสะเดา ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นจิก พรรณไม้ดอก เช่น ลำดวน โมก ชวนชม พุดตาน ไม้ใบ เช่น โกศล ใบเงิน ใบทอง ใบนาก ต้นโศก ฯลฯ ที่น่าจดจำเป็นพิเศษช่วงชมพรรณไม้ก็คือ ดอกพุดตาน เป็นไม้มงคลประจำวัดโพธิ์

ไม้ดัด ที่ตัดแต่งจากต้นตะโก ต้นข่อย ปลูกไว้ในกระถาง ประดับอยู่ภายในวัดโพธิ์นี้ ซึ่งได้รับการดูแลรักษาไว้อย่างดี บางต้นดูเรือนต้นที่มีเปลือกและกิ่งก้านสีดำขรุขระบอกถึงอายุ เจริญคู่มากับวัดตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ ๓ ทีเดียว ไม้ดัดมีรูปลักษณ์ต่างๆ ไม้ฉาก ไม้ขบวน ไม้ตลก ไม้หกเหียน ไม้กำมะลอ ไม้เอนชาย ไม้ญี่ปุ่น ไม้ข้อม ไม้เขน ทุกรูปแบบเป็นกระบวนการดัดตามตำราไม้ดัดไทย เพียงได้เดินดูไม้ดัดแบบต่างๆ ก็เพลินตา น่าพิศวงยิ่งนัก

๒๓. ตำหนักวาสุกรี

*ตำ*หนักวาสุกรี เป็นพิพิธภัณฑ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สมเด็จพระสังฆราชเจ้าองค์ที่ ๗ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงเป็นเจ้านายชั้นสูงพระองค์แรกที่ได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราชเจ้า พระผู้ทรงเป็นรัตนกวีของชาติ ซึ่งองค์การยูเนสโกแห่งสหประชาชาติประกาศยกย่องให้เป็นพระผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรมระดับโลก (กวีเอกของโลก) ตำหนักนี้เคยเป็นที่ประทับของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ตั้งอยู่ในเขตสังฆาวาส ปัจจุบันเป็นที่ประดิษฐานพระโกศทรงฝรั่งบรรจุพระอัฐิของพระองค์ท่าน จัดเป็นบ้านกวีและอนุสรณ์สถานที่น่าสนใจ

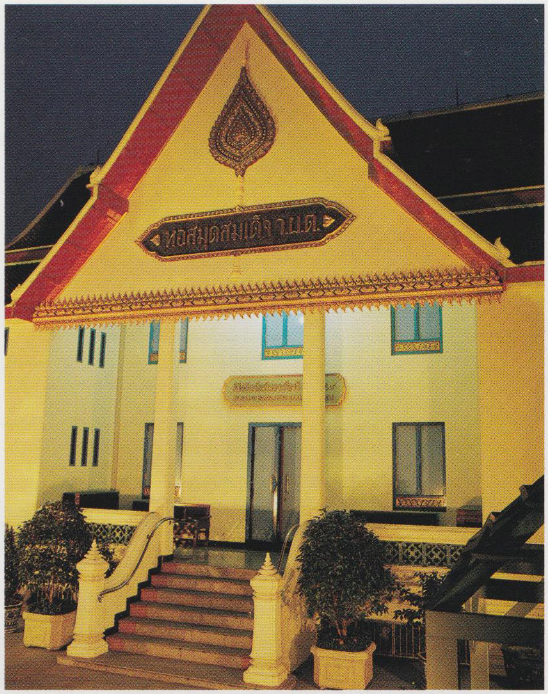
ผลงานของรัตนกวีพระองค์นี้ ชาวไทยที่ผ่านการศึกษาระดับมัธยมต้นทุกคนต้องอ่านบทพระนิพนธ์ โคลงสี่สุภาพ ฉันท์ ลิลิต และยังคงจำได้ดี อาทิ ลิลิตตะเลงพ่าย กฤษณาสอนน้องคำฉันท์ ซึ่งเป็นหนังสืออ่านประกอบในชั้นเรียนบทหนึ่งที่ท่องจำกันติดปาก แม้เอ่ยเอื้อนที่ไหนย่อมมีคนต่อคำได้ คือ *"พฤษภกาษร อีกกุญชรอันปลดปลง โททนต์เสน่งคง สำคัญหมายในกายมี นรชาติวางวาย มลายสิ้นทั้งอินทรีย์ สถิตทั่วแต่ชั่วดี ประดับไว้ในโลกา"*

ท่านที่ได้เดินทางชมรอบพระอารามหลวงแห่งนี้ ย่อมได้เห็นได้รับรู้ถึงผลงานการสร้างสรรค์อันทรงคุณค่าทางศิลปกรรมแบบต่างๆ นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมเป็นภูมิปัญญาไทยที่เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์อันทรงคุณค่าน่าภาคภูมิใจเป็นยิ่งนัก

๒๔. หอสมุดสมเด็จ ว.ผ.ต.

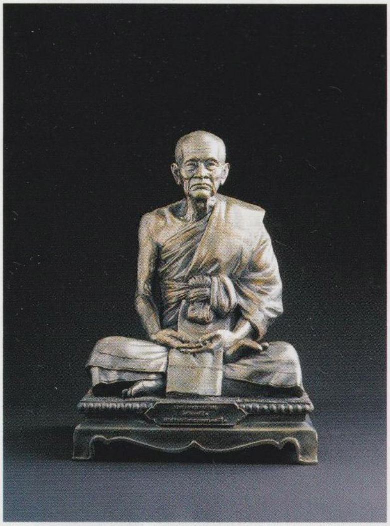
ทางวัดสร้างอาคารแห่งนี้ เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่สมเด็จพระวันรัต (เผื่อน ติสฺสทตฺโต ป. ๙) อดีตอธิบดีสงฆ์วัดพระเชตุพน รูปที่ ๑๐ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑ ปัจจุบันได้รื้ออาคารเดิมแล้วสร้างใหม่เป็น ๓ ชั้น แล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒ อยู่ในบริเวณเขตสังฆาวาส ติดกับถนนเชตุพน

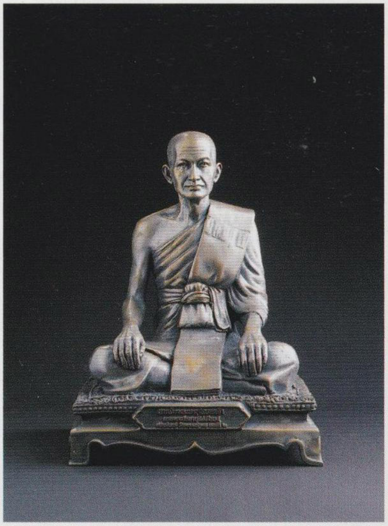
ชั้นที่ ๑ เป็นหอสมุดประจำวัด รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติวัดพระเชตุพน

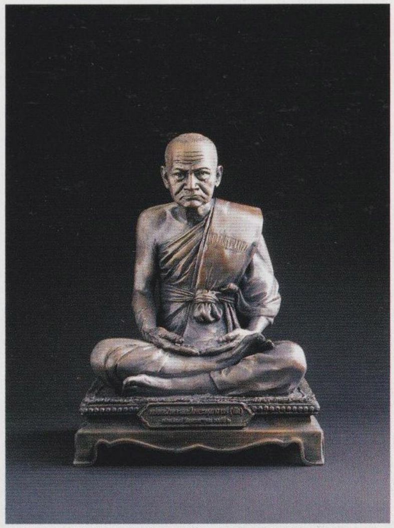
ชั้นที่ ๒ เป็นที่ประดิษฐานรูปหล่ออดีตเจ้าอาวาส และรูปหล่อยืนขนาดเท่าองค์จริงของ สมเด็จพระวันรัต (เผื่อน ติสฺสทตฺโต ป. ๙) อธิบดีสงฆ์วัดพระเชตุพนองค์ที่ ๑๐ และทางวัดได้จัดทำเป็นห้องประชุม

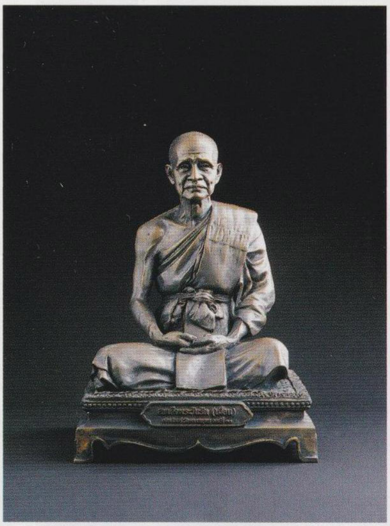

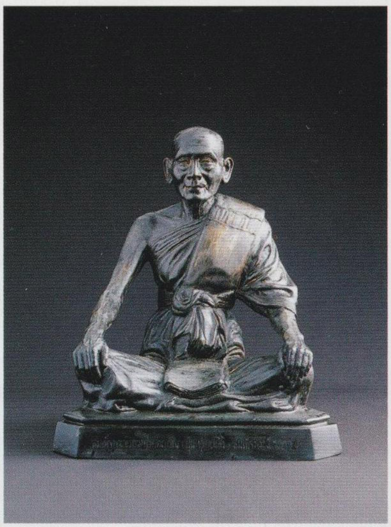
ชั้นใต้ดิน เป็นพิพิธภัณฑ์ที่เก็บรวบรวมสมบัติล้ำค่าของวัดพระเชตุพน รวมทั้งสิ่งของที่ได้รับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์ สิ่งสำคัญที่เก็บไว้ในชั้นใต้ดินของพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ คือ เครื่องลายคราม เครื่องแก้วเจียระไน เครื่องประดับมุก และงาช้าง

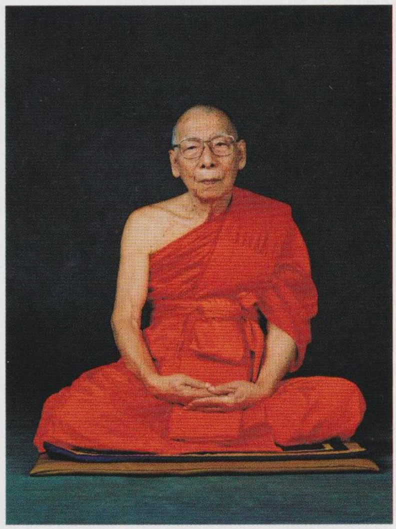

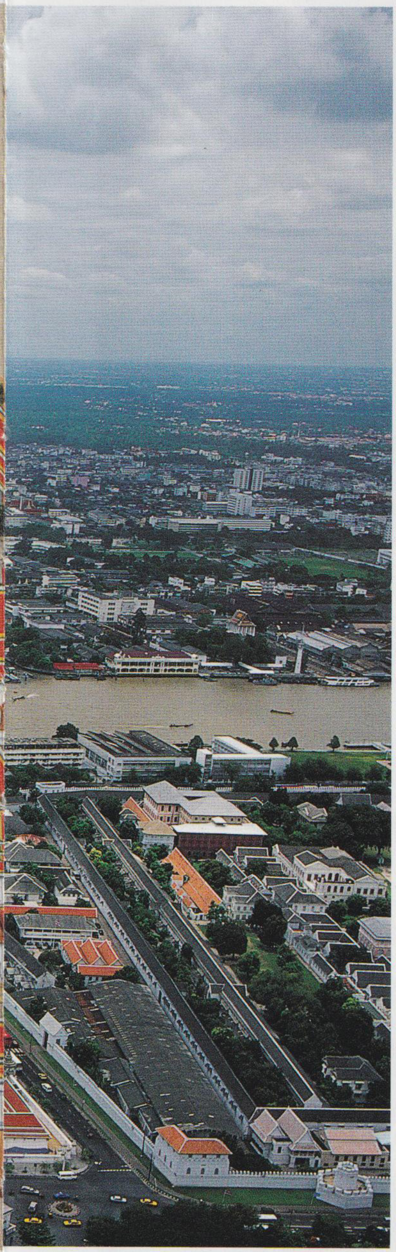

ชุมชนข้างวัดโพธิ์

สำหรับนักท่องเที่ยว ที่มีโอกาสเที่ยวชมวัดพระเชตุพนกันแล้ว หากท่านยังมีเวลา เราขอแนะนำท่านเดินต่อไป ดูวิถีชีวิตของชุมชนชาวกรุงเทพมหานครที่น่าสนใจอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาด้านตะวันตกของวัด คือ

๑. ชุมชนท่าเตียน

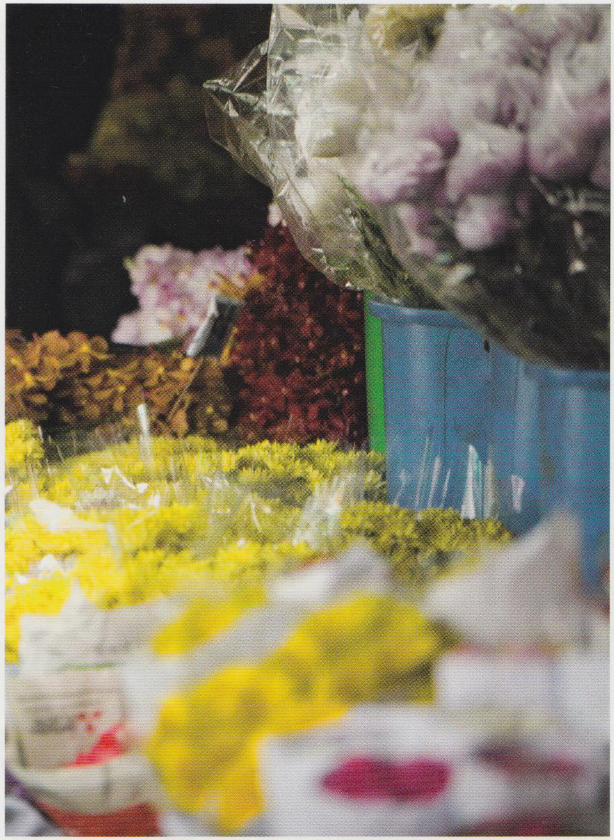
เป็นย่านการค้าใหญ่ ที่เก่าแก่ครั้งก่อนสร้างพระบรมมหาราชวังทีเดียว สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์เป็นตลาดจีน ทั้งตลาดบกและตลาดน้ำ มีท่าเรือใหญ่ขนส่งสินค้า ชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนท่าเตียนยังคงสืบสานกันมาแต่อดีตกาลคู่กับวัดโพธิ์ แม้ว่าโรงเรียน ร้านค้า จะพัฒนาจากเรือนไม้ เรือนแพ เป็นตึกแถว ตลาดน้ำที่มีเรือผักผลไม้หายไป กลายเป็นการขนส่งทางรถบรรทุกก็ตาม แต่การค้ายังคงคึกคักเช่นเก่าก่อน

ริมแม่น้ำเจ้าพระยานั้น ยังคงมีท่าเรือ ทั้งเรือเมล์ข้ามฟากไปวัดอรุณฯ เรือด่วนเจ้าพระยา รับส่งผู้โดยสารประจำวันตั้งแต่เช้าตรู่ถึงเย็นค่ำ

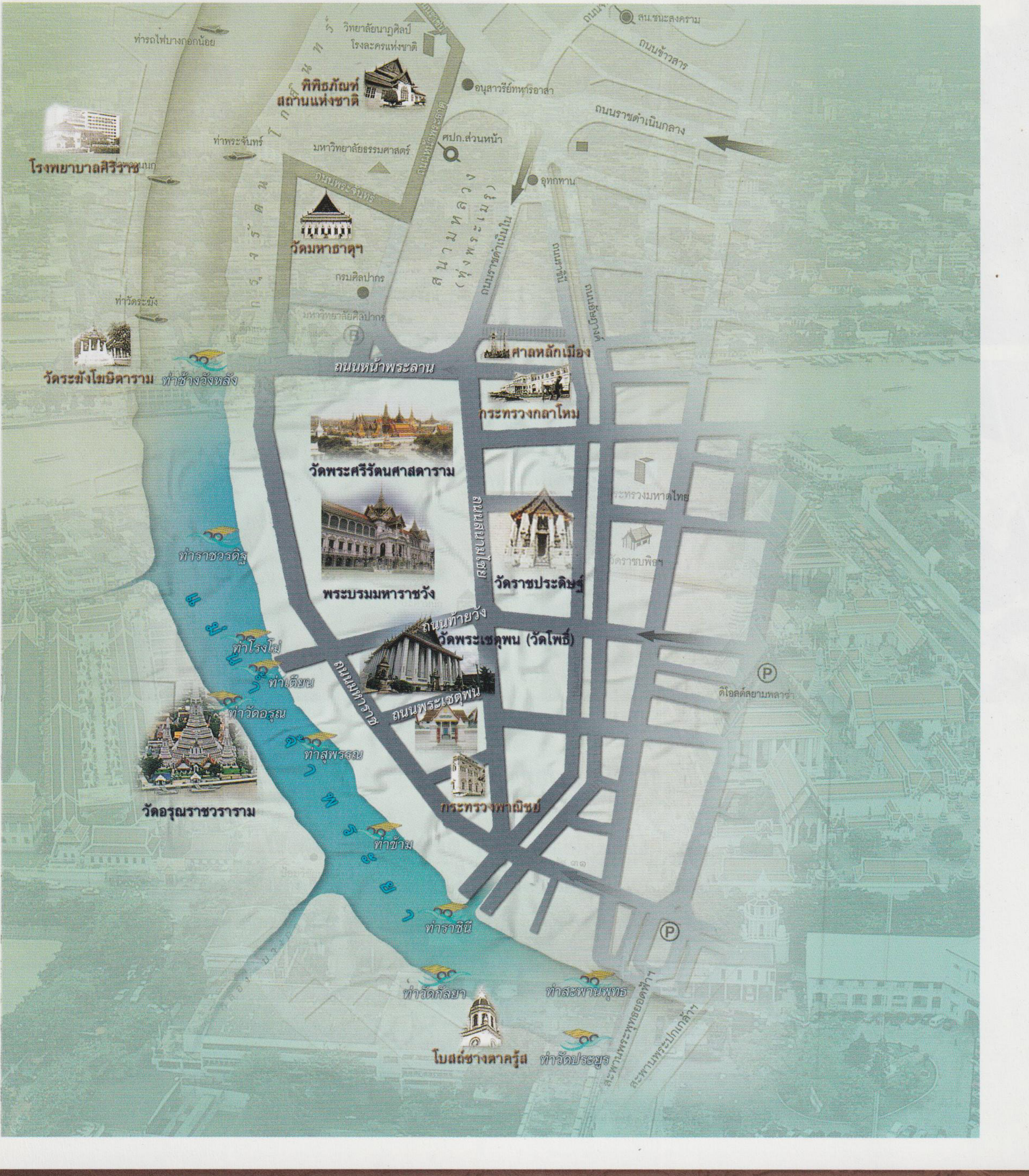

๒. ชุมชนปากคลองตลาด

แม้เป็นย่านการค้า ที่เกิดหลังย่านท่าเตียนก็ตาม นับเป็นการค้าที่ใหญ่และคึกคักเช่นกัน ปากคลองตลาดเป็นตลาดกลางขายส่งผักผลไม้และดอกไม้ เปิดขายของกันตลอด ๒๔ ชั่วโมงทุกวัน เป็นตลาดกลางที่ขายดอกไม้ที่ใหญ่ที่สุดของกรุงเทพฯ ไม่เพียงแต่ท่านจะเห็นชาวสวนนำดอกไม้จากสวนมาขายเท่านั้น ยังได้เห็นช่างฝีมือร้อยมาลัยประดิษฐ์ดอกไม้ตามแบบไทยวางขายกันดาษดื่น ชาวกรุงเทพฯ ที่ต้องการดอกไม้ใช้งาน ตกแต่งบ้าน งานบุญต่างๆ งานบวช งานรับปริญญา งานต้อนรับ งานแต่งงาน จนถึงงานศพ สามารถไปซื้อกันได้ ผู้ประดิษฐ์ก็นั่งทำอย่างขะมักเขม้น ผู้ขายก็หยิบขายอย่างพัลวัน เป็นภาพชีวิตที่ดูคึกคักน่าสนใจยิ่งนัก

ท่ารถไฟบางกอกน้อย
วิทยาลัยนาฏศิลป์
โรงละครแห่งชาติ
พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ
อนุสาวรีย์ทหารอาสา
ถนนข้าวสาร
ถนนราชดำเนินกลาง
โรงพยาบาลศิริราช
ท่าพระจันทร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ศปภ.ส่วนหน้า
วัดมหาธาตุฯ
กรมศิลปากร
มหาวิทยาลัยศิลปากร
ท่าวัดระฆัง
วัดระฆังโฆษิตาราม
ท่าช้างวังหลัง
ถนนหน้าพระลาน
ศาลหลักเมือง
กระทรวงกลาโหม
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
กระทรวงมหาดไทย
พระบรมมหาราชวัง
วัดราชประดิษฐ์
ท่าราชวรดิฐ
ถนนท้ายวัง
วัดพระเชตุพน (วัดโพธิ์)
ถนนพระเชตุพน
ท่าโรงโม่
ท่าเตียน
ท่าวัดอรุณ
ท่าสุพรรณ
วัดอรุณราชวราราม
กระทรวงพาณิชย์
ท่าข้าม
ท่าราชินี
ท่าวัดกัลยา
ท่าสะพานพุทธ
โบสถ์ซางตาครู้ส
ท่าวัดประยูร

ข้อมูลการเดินทางท่องเที่ยววัดโพธิ์

วัดโพธิ์ ตั้งอยู่ริมถนนสนามไชยและถนนมหาราช ติดกับพระบรมมหาราชวัง เปิดให้เข้าชมทุกวัน ระหว่างเวลา ๐๘.๐๐ - ๑๘.๐๐ น. ชาวต่างชาติจะต้องซื้อบัตรเข้าชม คนละ ๕๐ บาท สำหรับนักท่องเที่ยวต้องแต่งกายสุภาพ สุภาพสตรีห้ามสวมกางเกงขาสั้นหรือกระโปรงสั้นเหนือเข่าเข้าไปเที่ยวชม

สอบถามข้อมูลได้ที่ โทร. ๐-๒๒๒๖-๐๓๓๕, ๐-๒๒๒๖-๐๓๖๙, ๐-๒๒๒๕-๙๕๙๕ โทรสาร ๐-๒๒๒๖-๐๓๗๐, ๐-๒๒๒๒-๙๗๗๙ http://www.watpho.com

โรงเรียนแพทย์แผนโบราณและนวดแผนโบราณ (ในบริเวณวัดโพธิ์)

- เปิดบริการทุกวันระหว่างเวลา ๐๘.๐๐ - ๑๘.๐๐ น.
- ค่าบริการนวดชั่วโมงละ ๓๖๐ บาท คนไทย ๒๒๐ บาท
- ค่าบริการนวดและประคบสมุนไพร ชั่วโมงละ ๔๘๐ บาท คนไทย ๓๒๐ บาท

สอบถามข้อมูล โทร. ๐-๒๒๒๑-๒๙๗๔, ๐-๒๒๒๕-๔๗๗๑, ๐-๒๒๒๑-๓๖๘๖

การเดินทาง มีรถประจำทางผ่าน

๑. รถประจำทางธรรมดา สาย ๑ - ๓ - ๖ - ๙ - ๑๒ - ๒๕ - ๓๒ - ๔๔ - ๔๗ - ๔๘ - ๕๑ - ๕๓ - ๘๒ - ๑๐๓

๒. รถประจำทางปรับอากาศ ปอ. ๑ - ปอ.พ ๔ - ปอ. ๕๐๗ - ปอ. ๕๐๘ - ปอ. ๑๒ - ปอ. ๔๔

๓. เดินทางโดยเรือด่วนเจ้าพระยา สามารถขึ้นฝั่งที่ท่าเรือท่าช้าง ท่าเรือท่าเตียน ท่าเรือปากคลองตลาด แล้วเดินเข้าประตูทางถนนท้ายวังได้

นายวีระศักดิ์ โค้วสุรัตน์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา
ถวายรางวัลกินรีแด่ พระธรรมปัญญาบดี เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน
วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๕๑

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
จัดงานมอบรางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวครั้งที่ ๗ ประจำปี ๒๕๕๑
ในโอกาสนี้ได้มอบรางวัลดีเด่น วัดโพธิ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย

นักท่องเที่ยวพึงกระทำเมื่อไปวัด

สุภาพชน และพุทธศาสนิกชนให้ความเคารพต่อวัด เพราะเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจและปฏิบัติธรรม เมื่อเดินเข้าไปในกำแพงวัดแล้ว ควรประพฤติตัวเรียบร้อยและสุภาพต่อสถานที่และทุกคนที่พบ การแต่งกายนิยมใช้ชุดประจำท้องถิ่นหรือชุดที่สุภาพเรียบร้อย (สุภาพสตรีห้ามสวมกางเกงขาสั้นเหนือเข่า) พุทธสถานทุกแห่งที่เดินเข้าไปจะต้องถอดรองเท้าวางไว้ที่เก็บข้างบันได ส่วนที่เป็นอาสน์สงฆ์ใช้เฉพาะสงฆ์ แต่อนุญาตให้สุภาพบุรุษขึ้นไปช่วยพระสงฆ์ปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา และไม่อนุญาตให้สุภาพสตรีขึ้นไป

พระพุทธรูปเป็นสิ่งแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พุทธศาสนิกชนเคารพและกราบไหว้บูชา ทั้งที่ประดิษฐานอยู่ในวัดและโบราณสถานต่างๆ อนุญาตให้ถ่ายภาพข้างเคียงเป็นที่ระลึกได้ ห้ามทุกคนขึ้นไปบนองค์พระ (เว้นแต่เจ้าหน้าที่ขึ้นไปทำความสะอาดและนำเครื่องบูชาถวาย)

พระสงฆ์ผู้แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งพุทธศาสนิกชนและสุภาพชนให้ความเคารพนับถือ การปฏิบัติตัวต่อพระสงฆ์จึงให้ความนอบน้อม สุภาพด้วยกิริยาวาจาเหมือนปฏิบัติต่อองค์พระศาสดาด้วย

ข้อปฏิบัติ อนุญาตให้สุภาพบุรุษสัมผัสกายกับพระสงฆ์ได้ แต่เป็นข้อห้ามสำหรับสุภาพสตรี ห้ามถูกต้องกายพระสงฆ์และสามเณร เพราะเป็นพุทธบัญญัติ

วัดเป็นที่รวมแห่งมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น และเป็นที่ประกอบพุทธศาสนกิจ เพื่อการปฏิบัติตัวให้ถูกต้องต่อการเข้าชมวัด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจึงขอความร่วมมือให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติในสิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำในวัดตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

หนังสืออ้างอิง

๑. เอกสารประกอบการบรรยายการอบรมมัคคุเทศก์
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปี ๒๕๑๔

๒. พุทธศิลป์รัตนโกสินทร์
ผศ. สงวน รอดบุญ, ปี ๒๕๒๖

๓. พระพุทธรูปและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ๓
น.อ.ท. ภาสกร จูฑะพุทธิ บริษัท ภาษิต จำกัด, ปี ๒๕๒๖

๔. ศิลปะจีนและคนจีนในไทย
น. ณ ปากน้ำ สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ปี ๒๕๓๐

๕. ตำราฤษีดัดตนวัดโพธิ์
โรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดพระเชตุพนฯ, ปี ๒๕๓๓

๖. คู่มือการนวดแผนโบราณ วัดพระเชตุพนฯ (วัดโพธิ์)
ภก. ปรีดา ตั้งตรงจิตร, ปี ๒๕๓๕

๗. อนุสาร อ.ส.ท.
ฉบับปีที่ ๓๑ ประจำเดือนธันวาคม ๒๕๓๓
เรื่อง สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส โดย วนิดา สถิตานนท์

๘. เอกสารการสอนชุดวิชา ศิลปะกับสังคมไทย
สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ๑๒๓๐๕, ปี ๒๕๓๓

๙. ประชุมจารึกวัดพระเชตุพนฯ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณฺณสิริ) วันที่ ๒๗ เมษายน ๒๕๑๗ พิมพ์ครั้งที่ ๓

๑๐. ความรู้เรื่องวัดสำคัญของชาติ
แผนกส่งเสริมและเผยแพร่จริยศึกษา กองจริยศึกษา กรมการศาสนา (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์)

๑๑. คอคิดขอเขียน
ชุดที่ ๒ กาญจนาคพันธุ์ (ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์)

๑๒. สมบัติวัดโพธิ์
มีนาคม ๒๕๓๓ สำนักพิมพ์เมืองโบราณ

๑๓. ตุ๊กตาจีนวัดโพธิ์
๒๗ พฤษภาคม ๒๕๔๓ คณะวัดพระเชตุพน

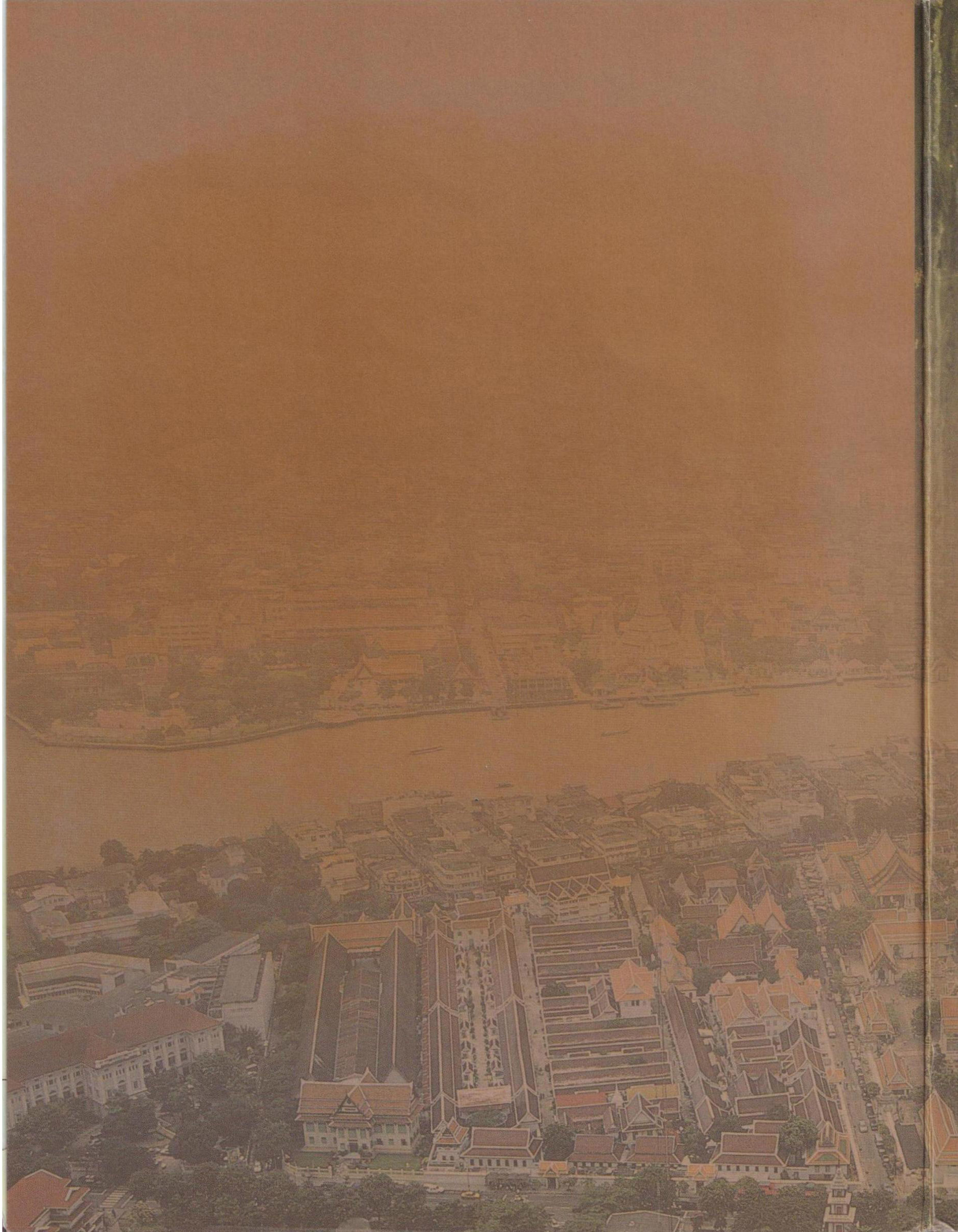
ที่ปรึกษา

พระธรรมปัญญาบดี (ถาวร ติสฺสานุกโร ป.ธ. ๔) เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน
พระราชเวที (สุรพล ชิตญาโณ ป.ธ. ๙, อ.ม.) พระครูอุดมสังวร (อุดม อุตฺตมวีโร ป.ธ. ๕)
พระครูสุนทรโฆสิต (สว่าง อคฺควีโร) พระมหาวิเชียร สิริวฑฺฒโน พระมหาสมเกียรติ ปญฺญาสิริ

ขอขอบคุณ

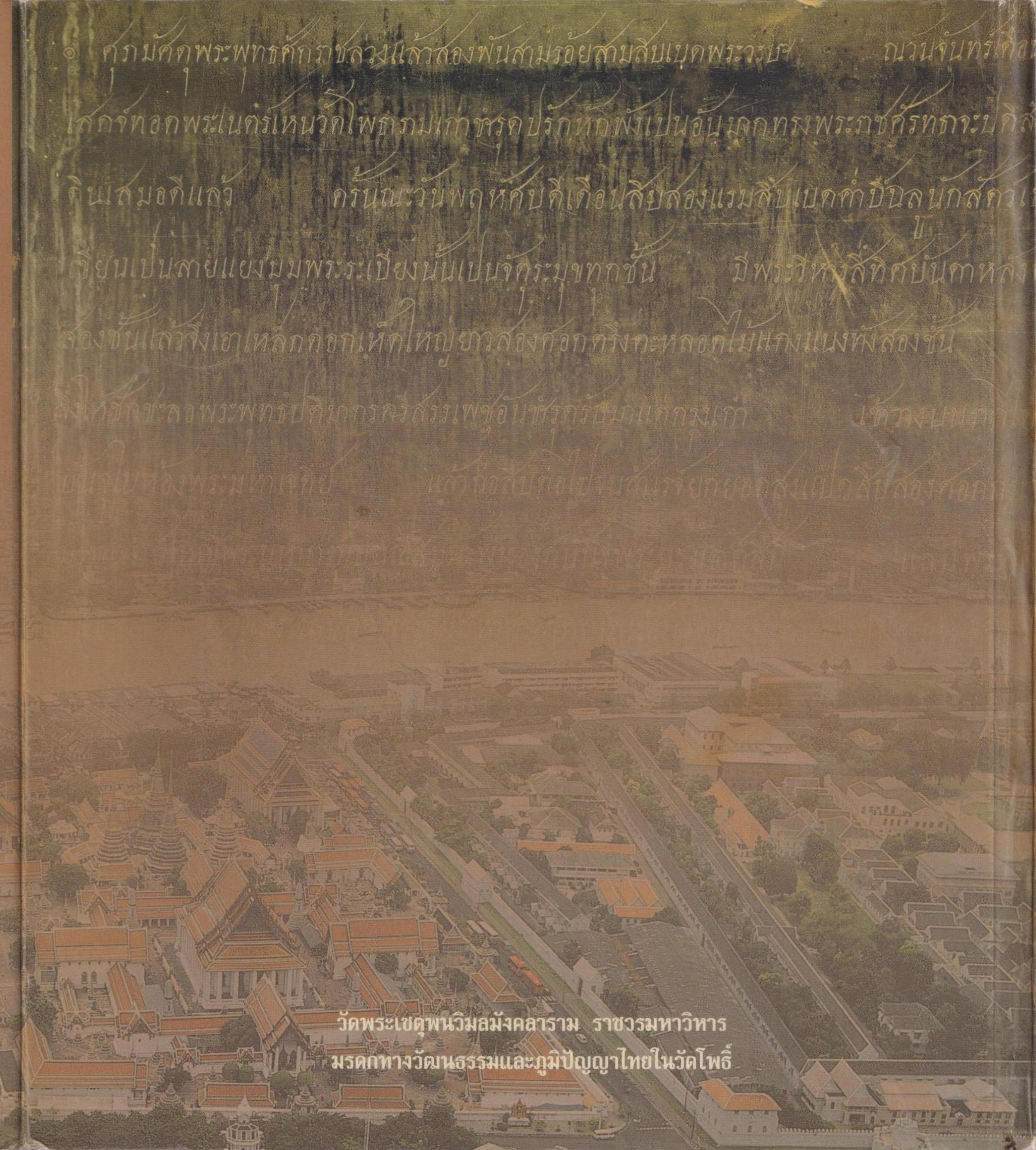
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และกรมศิลปากร
เรียบเรียงโดย รำไพพรรณ แก้วสุริยะ
ถ่ายภาพโดย ระบิล บุนนาค บรรจบ ไมตรีจิต เกรียงไกร ไวยกิจ ธีรยุทธ จันทร์สุข
สาทิพย์ ทองนาคโคกกรวด นพดล กันบัว สมชาย วรศาสตร์
พิมพ์ครั้งที่เจ็ด (ปรับปรุงใหม่/เพิ่มเติม) ๒๕๕๒ จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่แปด ๒๕๕๓ จำนวน ๕,๐๐๐ เล่ม
จัดพิมพ์โดย วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร เลขที่ ๒ ถนนสนามไชย เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐
โทร. ๐-๒๒๒๖-๐๓๓๕, ๐-๒๒๖-๐๓๖๙, ๐-๒๒๒๕-๙๕๙๕ โทรสาร ๐-๒๒๒๖-๐๓๗๐, ๐-๒๒๒๒-๙๗๗๙
http://www.watpho.com
สร้างสรรค์ศิลปกรรม วิทยา - อัจฉราวดี สุดประเสริฐ
ISBN : 974-272-612-4
พิมพ์ที่ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
๖๕/๑๖ ถนนชัยพฤกษ์ เขตตลิ่งชัน กรุงเทพฯ ๑๐๑๗๐ โทร. ๐-๒๔๒๒-๙๐๐๐
โทรสาร ๐-๒๔๓๓-๒๗๔๒, ๐-๒๔๓๔-๑๓๘๕
E-Mail : info@amarin.co.th Homepage : http://www.amarin.com

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร

มรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยในวัดโพธิ์

คู่มือนำเที่ยววัดโพธิ์